

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

ETKİLİ VATANDAŞ YETİŞTİRMEDE SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Veysel YİĞEN

Malatya-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

ETKİLİ VATANDAŞ YETİŞTİRMEDE SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Veysel YİĞEN

Danışman
Doç. Dr. Recep DÜNDAR

Malatya-2019

T.C.
İnönü Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Veysel YİĞEN tarafından hazırlanan "Etkili Vatandaş Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü" başlıklı bu çalışma, 23.05.2019 tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Prof. Dr. Mesut AYDIN

Üye : Doç. Dr. Recep DÜNDAR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah EZER

O N A Y

...../...../2019

Doç. Dr. Niyazi ÖZER
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Recep DÜNDAR'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Etkili Vatandaş Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Veysel YİĞEN

ÖNSÖZ

Vatandaşlık ihtiva ettiği anlam ve insana kattığı yeterlikler bakımından önemli bir kavramdır. Vatandaşlık kavramı geçmişten günümüze farklı boyutlarıyla incelenmiştir. Vatandaşlığı sosyoloji bilimi toplumsal olay ve olgularda ilişkisi açısından incelerken, hukuksal açıdan kavram, anayasa ve kanunlar, hak, özgürlük ve sorumluluk çerçevesinde irdelenmiştir. Çağımızda vatandaşlık kavramının önemi giderek artmakta ve çeşitli yönlerden araştırmalara konu olmaktadır. Son dönemde adı fazlaca zikredilen etkili vatandaşlık kavramı çağımızda vatandaşlarda bulunması gereken nitelikleri belirten bir vatandaşlık tanımıdır. Sosyal bilgiler dersinin de bu nitelikte etkili ve sorumlu bireyler yetiştirmeyi amaçladığını söyleyebiliriz.

Tez hazırlama sürecimde bana daima ışık tutan, eleştiri, görüş ve önerileriyle her konuda destek olan saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Recep DÜNDAR'a teşekkür ederim. Ayrıca engin bilgi birikimlerinden faydalandığım ve olaylar üzerinde farklı bakış açıları yakalamamda katkılarını gördüğüm Prof. Dr. Mesut AYDIN'a, her ne zaman yılgnlık gösterdiğimde, tökezlediğimde hiçbir zaman yardımını esirgemeyen, teşvik edici tutumuyla fikirler veren Doç. Dr. Erol KOÇOĞLU'na ve çalışmam süresince yardımlarını gördüğüm Dr. Öğretim Üyesi Şule EGÜZ'e, Dr. Öğretim Üyesi Emine Meliha KURTDAS'a, Dr. Öğretim Üyesi Danyal TEKDAL'a ve Arş. Grv. Fatih KAYA'ya teşekkürü borç bilirim.

Veysel YİĞEN

ÖZET

ETKİLİ VATANDAŞ YETİŞTİRMEDE SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN ROLÜ

YİĞEN Veysel

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep DÜNDAR

Mayıs 2019, Sayfa: xii + 63

Vatandaşlık kavramına ilişkin kesin bir tanım yapılmamıştır. Çünkü vatandaşlık konusu itibariyle, birçok bilimin ilgilendiği bir alan olup, her bilim bu kavramı kendi alanı çerçevesinde açıklamıştır. Ancak vatandaşlık konusu üzerine yapılan çalışmalardan, vatandaşlığın ne anlama geldiğini ve neyi amaçladığını fark edebilmekteyiz. Vatandaşlık ortak bir vatanı yaşama, uyruklu, hak ve sorumluluk, aidiyet, tabii olma gibi kavramlar temelinde tanımlanmıştır. İlkçağ'dan günümüze kadar insanların bu statüyü elde etmesi kolay olamamıştır. Zorlu mücadeleler vererek kazanılan vatandaşlık statüsünün insanoğlunun yaşamında önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Vatandaşlık bireye başlangıçta bir devlette yaşama, tabii olma hakkını tanıırken zamanla bu haklar artmış sivil, siyasal, sosyal ve daha birçok alanda bireyin lehinde ilerlemiştir. 19. Yüzyıldan itibaren ise devletler artık vatandaşlık haklarını anayasa ve sözleşmelerle koruma altına almış ve bir nevi insanoğlu İlkçağ'dan günümüze verdiği mücadelenin meyvelerini toplamaya başlamıştır. Günümüzde ise bireylerin yaşamlarının merkezinde bu hakların var olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü vatandaşlık bireyin devlet ile arasındaki karşılıklı durumunu belirtir.

Dünyadaki birçok devlet gelecek planlamalarını yaparken vatandaşların nitelikli ve etkili bireyler olması için çaba harcamaktadır. Bireylerin bu şekilde yetiştirmek için eğitim politikaları geliştirmektedirler. Eğitim programları hazırlamaktadırlar. Ülkemiz de gelecek planlamalarında bireylerin yeterli, etkili ve donanımlı vatandaşlar üzerinde inşa etmek istemektedir. Hem dünyadaki birçok ülkede hem de ülkemizde vatandaşlık eğitimini okullar aracılığıyla, okullarda da sosyal bilgiler dersi vasıtasıyla verdiğini söyleyebiliriz. Sosyal bilgiler dersinin nihayi amaçlarından biri de hak ve sorumluluklarının farkında olan etkili ve nitelikli vatandaş yetiştirmektir. Bu amacı gerçekleştirirken de vatandaşlık eğitimini bireylere formal olarak, 4-7. sınıf sosyal bilgiler

öğretim programı müfredatıyla vermektedir. Sosyal bilgiler dersi bireylere etkili vatandaşlık yeterliklerini kazandırmayı amaçlar ve bu amaca yönelik bilgi, beceri, tutum ve değer edindirmeye çalışır.

Bu araştırmanın genel amacı, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Sınıf ve Sosyal Bilgiler Bölümünde öğrenim gören öğretmen adaylarının, etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin görüşlerini belirlemektir.

Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesi oluştururken; örneklemini 2018-2019 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Sınıf Öğretmenliği Bölümünden 201 ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümünden 199 olmak üzere toplamda 400 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmanın teorik kısmı tamamlandıktan sonra öğretmen adaylarına beşli likert tipi ölçek hazırlanıp uygulanmıştır.

Araştırmanın sonucunda öğretmen adaylarının etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin algıları cinsiyet değişkenine göre farklılık görülmemekte iken, sınıf değişkeninde sosyal bilgiler ve sınıf öğretmen adaylarının sınıflar arasında farklılık oluşmamakta, sınıf öğretmeni adaylarının sınıflar arasında farklı algıya sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca sınıf öğretmeni adaylarının değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü hakkında görüşleri sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre daha olumlu olduğu tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaş, etkili vatandaşlık, sosyal bilgiler, öğretmen adayı, eğitim.

ABSTRACTS

THE ROLE OF SOCIAL STUDIES IN RAISING EFFECTIVE CITIZENSHIP YİĞEN Veysel

Master Thesis, Inonu University, Institute of Educational Sciences
Social Studies Education Science

Thesis Supervisor: Assoc. of Prof. Recep DÜNDAR

May 2019, Page: xii + 63

There is no definitive definition of the concept of citizenship. Because in terms of the subject of citizenship, many sciences are an area of interest, and every science has explained this concept within the framework of its own field. However, from the studies on the subject of citizenship, we can see what citizenship means and what it aims to do. Citizenship has been defined on the basis of concepts such as living in a common homeland, nationality, rights and responsibility, belonging and being natural. It has not been easy for people to obtain this status from antiquity until today. We can say that the citizenship status gained by challenging struggles occupies an important place in the life of mankind. While citizenship initially recognized the right of the individual to live in a state, these rights increased in time in favor of the individual in civil, political, social and many other fields. From the 19th century on, the states have now protected their citizenship rights by constitution and conventions, and a kind of humanity has begun to collect the fruits of its struggle from Antiquity to today. Today, we can say that these rights exist at the center of the lives of individuals. Because citizenship states the mutual status of the individual with the state.

Many governments in the world are making efforts to ensure that citizens are qualified and effective when planning their future. They develop educational policies to train individuals in this way. They prepare training programs. Our country also wants to build on adequate, effective and equipped citizens in future planning. We can say that in many countries and countries around the world, citizenship education is provided through schools and in schools through social studies lessons. One of the ultimate aims of the social studies course is to educate effective and qualified citizens who are aware of their rights and responsibilities. While carrying out this aim, citizenship education is formal to individuals, 4-7. The class provides social studies curriculum with curriculum. The social

studies course aims to provide individuals with effective citizenship competences and tries to acquire knowledge, skills and value for this purpose.

The aim of this study is to determine the opinions of prospective teachers who are studying in İnönü University Faculty of Education, Basic Education Class and Social Studies Department about the role of social studies lesson in effective citizenship education.

Inonu University was the universe of this research which was used as a quantitative research method. In the 2018-2019 academic year, Inonu University Faculty of Education constitutes a total of 400 teacher candidates, 201 students in the Department of Primary Education and 199 in the Department of Social Studies Education. After completing the theoretical part of the research, five-point Likert-type scale was prepared and applied to prospective teachers.

As a result of the study, it is observed that the teacher candidates' perceptions about the role of social studies lesson in effective citizenship education do not differ according to the gender variable. In addition, the opinions of pre-service teachers about the role of value and social studies course are found to be more positive than social studies teacher candidates.

Key Words: Citizen, effective citizenship, social studies, teacher candidate, education.

1. GİRİŞ

Vatandaş sözcüğü; “vatanları veya vatan duyguları bir olanlardan her biri”, vatandaşlık kavramı ise; “vatandaş olma, bir vatanda doğma büyüme ve yaşamış olma durumu” anlamına gelmektedir (Yavuz, Duman ve Karakaya, 2016). Vatandaşlığı (Üstel, 1999; Gündüz ve Gündüz, 2005; Pamuk ve Alabaş, 2008’den akt. Sağlam, 2012) bireylerin yaşadığı devlete özel hak, sorumluluk, siyasi aidiyet ve yasal yönlerden bağlılığı olarak tanımlamışlardır. Tanımlamalara bakıldığında vatandaşlık sadece bir devletin toprakları üzerinde doğup yaşama, ikamet etmeden ibaret değildir. Devlete siyasi, hukuk, sosyal, kültürel, ekonomik vb. alanlarda bağlı olup etkin katılım içinde yer almaktır. Etkin vatandaşlık katılım, sosyal uyum ve kendini gerçekleştirme ile izah edilebilir ve bireyler etkin katılıma istekli olduklarında, toplumsal sorunlarda ortak hareket edebildiklerinde ve sahip oldukları potansiyelin üstüne çıktıklarında gelişmektedir (Balbağ ve Bayır, 2016). Devletin en önemli parçalarından biri olan vatandaşın, devlet için önemi göz ardı edilemez. Bunun için devletler vatandaşlarını her anlamda refaha ve huzura kavuşturmayı hedeflemektedir. Devletlerin vatandaşlarını etkili vatandaşlık bilinciyle yetiştirmeyi hedeflediğini ve yüzyılımızda bu görevi eğitim öğretim yoluyla, eğitim politikalarıyla gerçekleştirmeye çalıştığını görmekteyiz. Öğretim programlarını da incelediğimizde vatandaşlık bilincini, etkili ve sorumlu vatandaş yetiştirmeyi, programın temel ilkesi haline getiren Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’dır.

“Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşuna ulaşmasına katkı sağlaması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlere ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim düşüncesinden yola çıkılarak oluşturulmuş bir derstir” (MEB, 2004). Toplumun varoluşunu gerçekleştirmeyi hedefleyen sosyal bilgiler dersi birden fazla disiplini bünyesinde barındırmış ve bu disiplinlerin harmanlanmasıyla oluşturulmuş ve dersin temel amaçlarından biri de etkili ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmek olmuştur. Nitekim 1970 yılında dünya üzerinde geniş bir uzlaşma sağlanan sosyal bilgiler tanımını Barth ve Shermis yapmıştır. Bu tanımda sosyal bilgiler; “vatandaşlık eğitimini gerçekleştirmek amacıyla toplumsal ve insani bilimlerin harmanlanması” olarak belirtilmiştir (Koçoğlu, 2018). Yapılan tanımlamadan da anlaşılacağı üzere üzerinde

ortak görüş sağlanarak oluşturulan ilk sosyal bilgiler tanımının temel gayesinin vatandaşlık eğitimini gerçekleştirmek olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS), 1992'de sosyal bilgilere geniş bir tanım getirmiş ve şu şekilde tanımlanmıştır (Savage and Armstrong,1996):

Sosyal bilgiler, sosyal ve insani bilimleri vatandaşlık kabiliyetlerini geliştirmek hedefiyle oluşturulan çalışma alanıdır. Program bünyesinde antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, din, sosyoloji, psikolojinin yanında beşeri bilimler, matematik ve doğa bilimlerinden oluşturduğu konularla sistematik ve eşgüdümlü çalışma alanı ortaya çıkarır. Sosyal bilgileri küreselleşen dünya ve ülke sorunların farkına varıp, sorunlarla baş edebilen ve çözümler üretebilen demokrasi ve insan haklarını özümsemiş etkili ve iletişim becerisi yüksek, teknoloji okuryazarlığına sahip milli ve manevi değerleri özümsemiş bireyler yetiştirmeyi hedef edinen bir ilköğretim dersi olarak da tanımlayabiliriz. Öğrenciler ilköğretimin birinci kademesinde sosyal bilgiler dersinin ilk basamağı olan hayat bilgisi dersiyle kendisiyle, toplum ve doğayla barışık olmayı; kendini, vatanını, milletini, tanıyıp koruyup geliştirmeyi; gündelik yaşamda ihtiyaç duyulan temel becerileri ve çağın gerektirdiği donanımı; değişen ülke ve dünyaya ayak uydurmayı; Atatürk'ü tanıma ve sevmeyi öğrenir. 4 ve 7. sınıf sosyal bilgiler müfredatında ise daha üst düzey kazanımlarla etkili ve birçok değeri benimsemiş olarak ortaöğretime ayak basmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi kazanımlarını kavrayan bireyler problem çözme ve eleştirel bakış açısı da kazanabilmektedir. Bu konuda Hicks (2001'den akt. Acun ve diğ., 2010), çocukları daha eleştirel ve farklı ve özgün bir vatandaş olabilmeleri için şu konular üzerine eğitim verilmesi gerektiğini ifade etmektedir:

- Kendilerini ve toplumu üzerinde tesiri bulunan meseleler üzerinde kendi görüşlerini yazma ve konuşma, düşüncelerini açıklama,
- Sorunlar üzerinde araştırma yapıp koyuyu tartışabilme,
- Farklılıkları ve seçenekleri dikkate alıp, tercihte bulunup sorunlara çözüm oluşturma,
- Dünyayı küreselleşmeyi fark edip ve bu durumun, siyasi, iktisadi, çevresel ve toplumsal manalarını düşünmek,
- Anlaşma, düşünceyi açıklamak, okul ve toplumu temele alan organizasyonlarda sorumluluktan kaçmamak.

Vatandaşlık eğitimiyle ulaşılmak istenen kazanımlara dikkat edilirse sosyal bilgiler dersinin kazanımlarıyla örtüştüğü görülebilir. Bu manada bireylerin zorluklarla baş edebilmede onlara kılavuzluk edecek temel unsurun kurumlar olduğu ve bu anlamda okulların en önemli görevini; “geçmişini bilen, günümüz ve gelecekle ilgili sorunları çözebilecek yeterlilik ve donanımda bireyler yetiştirmek olduğunu” ifade edebiliriz (Ergün, 1996’dan akt. Acun ve diğ., 2010). Okullarda da işlevi yerine getirebilecek etkili dersin içerdiği müfredatla sosyal bilgiler dersi olduğu söylenebilir. Doğanay (2004) ve Tay, (2009)’a göre etkili vatandaşlık bir ülkede eğitim sisteminin genel hedefi olmasının yanında, okul programları içinde bu görev daha çok sosyal bilgilere düşmektedir. Demokrasiyle yönetilen devletlerde, sosyal bilgilerin temel amacı, demokrasiyi işletip geliştirecek etkili vatandaşların yetişmesine katkı sunmaktır (Sağlam, 2012).

1.1. Problem

2018-2019 Eğitim öğretim yılında Malatya İnönü Üniversitesi Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenliği Bölümlerinde eğitim gören öğretmen adaylarının etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin tespiti ve belirlenen algıların cinsiyet, sınıf, bölüm, durumlarına göre incelenmesidir.

Etkili bir vatandaşlık eğitimi bireyleri vatandaşlık bilgisi, becerileri ve değerlerini edinmelerini sağlamalıdır. Vatandaşlık eğitimi bireylere, eşitlik, özgürlük, hak, sosyal katılım gibi siyasal kavramlar, vatandaşlık hakları ve sorumlulukları, yerel ve küresel siyasal ve sosyal kurumların işleyişi ve yapısı ile yerel, ulusal ve küresel sorunlar hakkında bilgi vermelidir. Bireyler, politik ve toplumsal hayata dâhil olup sorunların üstesinden gelebilme, karar verme, eleştirel düşünme gibi zihinsel beceriler ile birlikte; iletişim kurabilme, sorumluluk alma, işbirliği yapma, gönüllü kuruluşlarda çalışma gibi katılım yeterliklerine sahip olmalı, kendine, başkalarına ve doğaya saygılı olma, eşitliğe ve insan haklarına değer verme, toplumun ilerlemesi için fedakârlık gösterme gibi temel vatandaşlık değer ve tutumları kendinde bulundurmalıdır (Branson, 1998; The Center for Civic Education [CCE], 1997; Qualification and Curriculum Authority [QCA], 1998’den akt. Ersoy, 2016). Etkili vatandaşlık bilgi, tutum ve değerlerini kazanan bireyler kendi yaşamlarında toplum yaşamında demokrasi ve hoşgörüyü rehber edinirler. Bu değerlerden uzaklaşan bireylerin ise hem kendi bireysel yaşamlarında hem de sosyal hayatta çatışmalar yaşayabildikleri söylenebilir.

Sosyal bilgiler dersinin temel amacının hak ve sorumluluklarını bilen, demokrasiyi ve insan haklarını özümsemiş, etkili vatandaş yetiştirmek olduğu düşüncesinden hareketle sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimi üzerindeki payı yadsınamaz. Etkin vatandaşlık yaşadığımız dönemde toplumların demokrasiyi içselleştirip yaşamlarının her anında uygulamada olmayı hedefleyen bir vatandaşlık türüdür. Etkin vatandaşlar aşağıda belirtilen niteliklere sahip olmalıdır (NCSS, 2002'den akt. Balbağ ve Bayır,2016):

- Demokratik değerleri kabullenme ve bu değerleri yaşamda uygulama
- Kendisi, ailesi ve milletin mutluluğu için fedakâr olabilme
- Toplumunu ve dünyayı değiştirebilme
- Tarihsel olaylar ve gelenekler hususunda farkında olabilme
- Bölgesel, milli ve küresel düzeydeki problemleri fark edebilme
- Farklı kaynaklardan yararlanarak verilere ulaşım ve özgün fikirler üretebilme
- Belli bir konusu olan sorunlar tespit edip, fikirleri farklı açılardan değerlendirme
- Bir topluluğun parçası olarak etkili bir şekilde birlikte hareket edip dayanışma örneği sergileme
- İçinde yer aldığı topluma fikirleri ve eylemleriyle katkı sunma

Yukarıda NCSS tarafından etkili vatandaşta bulunması gereken özelliklere bakıldığında sosyal bilgiler dersinin öğretim programı ve müfredatıyla benzerlik taşıdığı görülecektir.

Sosyal Bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirmedeki rolü üzerine sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri alınarak hazırlanan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu durumda bu alanda yeni bir çalışma yapma ihtiyacını ortaya koymuştur. Araştırmamızın problem cümlesini ise “*Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolü nedir?*” şeklinde olup ana problem cümlesine bağlı olarak aşağıda belirtilen alt problemler belirlenmiştir:

- ✓ Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin cinsiyet değişkenine göre sosyal bilgiler ve sınıf öğretmen adaylarının algıları nasıldır?

- ✓ Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin bölüm değişkenine göre sosyal bilgiler ve sınıf öğretmen adaylarının algıları nasıldır?
- ✓ Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin sınıf değişkenine göre sosyal bilgiler ve sınıf öğretmen adaylarının algıları nasıldır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Malatya İnönü Üniversitesinde Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenliği Bölümlerinde eğitim-öğretim gören öğretmen adaylarının algılarından hareketle etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolünü araştırmaktır.

Bu amaçla şu sorulara cevap aranmıştır:

- ✓ Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin bilgi aktarımı rolüne ilişkin sosyal bilgiler ve sınıf öğretmeni adaylarının algı düzeyi nasıldır?
- ✓ Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin beceri aktarımı rolüne ilişkin sosyal bilgiler ve sınıf öğretmeni adaylarının algıları nasıldır?
- ✓ Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin değer aktarımı rolüne ilişkin sosyal bilgiler ve sınıf öğretmen öğretmeni adaylarının algıları nasıldır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Geçmişten bu yana toplumların ana amaçlarından biri politik sistemi ve toplum beklentilerini kabul eden iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmektir. Çünkü bir ülkenin sürekliliğini devam ettirecek ve değişik düşünceleri bir düşünce etrafında toplayabilmek, bireylere vatandaş duyarlılığı kazandırmakla oluşabilir. Bu yüzden son dönemlerde etkili vatandaş yetiştirme düşünce ve girişimi kayda değer manada yükseldiği söylenebilir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012). Ülkeler vatandaşlarının etkili bireyler olarak yetişmesi için kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla çalışmalar yürütüp hedefledikleri vatandaş tipine ulaşmak istemektedirler. Ülkemizde küresel dünyadaki bu gelişmelerden kendini soyutlamamış ve özellikle 2000’li yıllardan sonra etkili ve demokratik bireyler yetiştirmede yoğun çaba harcamaktadır. 2005 yılında uygulanmaya başlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’yla yapılandırılmış eğitimi

temel felsefe edinen program demokratik ve etkili vatandaş yetiştirmeyi merkeze almıştır. 2017-2018 Eğitim öğretim yılında öğretimine başlanan yenilenmiş Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın ise 7 öğrenme alanından biri de "Etkin Vatandaşlık" tır. Hem dünyada hem de ülkemizde giderek önemi artan etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolünü tespit etmek için yaptığımız bu çalışma, sonuçları bakımından önem arz etmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

- ✓ 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı Malatya İnönü Üniversitesinde öğrenim gören Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümünden 199 ve Temel Eğitim Sınıf Öğretmenliği Bölümünden 201, toplamda 400 öğretmen adayı ile,
- ✓ Araştırma bulguları ölçek formunda yer alan sorulardan elde edilen verilerle,
- ✓ 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı güz dönemiyle sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Vatandaş: Bir ülkeye uyrukluk bağı ile bağlı olan bireye "vatandaş" denir. (Kepenekçi, 2014).

Vatandaşlık: Vatandaşlık, devlete politik aidiyet olarak tanımlanmakla birlikte bireyi bir dizi özel hak ve sorumlulukların bağlı olduğu yasal durum sağlamaktadır (Üstel, 1999; Gündüz ve Gündüz, 2005; Pamuk ve Alabaş, 2008'den akt: Sağlam, 2012). Vatandaş olma, bir vatanda doğma büyüme ve hayatını idame ettirme halidir (Yavuz, Duman ve Karakaya, 2016).

Etkili Vatandaşlık: Demokratik bir toplumda vatandaşlığın gerektirdiği bilgi, beceri ve değerleri kendinde bulunduran (NCSS, 2002a'den akt: Ersoy, 2007).

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler, toplumsal ve insani ve beşerî bilimleri vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşerî bilimler, matematik ve doğa bilimlerden kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyada,

kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumda, genç insanlara bilgiye dayalı ve mantıklı karar alabilme yeteneklerini geliştirmede yardımcı olmaktır (NCSS, 1993).

Eğitim: Kişinin zihni, bedeni, duygusal ve toplumsal kabiliyetlerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da hedeflenen bir yönde geliştirilmesi, ona bazı amaçlara ulaşmada yeni kabiliyetler, davranışlar, bilgiler vermek için yapılan faaliyetlerin tamamıdır (Akyüz, 2011).

2. KURAMSAL BİLGİLER

2.1. Vatandaş

Vatandaşlık, bireyi yaşadığı devlete uyruklu (tabiiyet) statüsü şeklinde tanımlanırken, bir ülkeye uyruklu bağı ile bağlı olan bireye de vatandaş denir. Uyruklu, kişi ile devlet arasındaki hukuksal ilişki düzenidir, bireyin etnik durumuna göre değişiklik göstermez (Kepenekçi, 2014). Duman, Yavuz ve Karakaya'ya (2016) göre vatandaşlık ise yurtları bir ya da yurtları için, ortak duygulardan bir araya gelenlerin içindeki bir bireydir. Vatandaş bilgiye sahip, üzerine yükümlülükler alan ve sorunlar üzerinde fikirlerini savunup düşüncelerini ortaya koyabilen kişidir (Sağlam, 2012). Yılmaz'a (Yılmaz, 2000) göre vatandaş ise devleti oluşturan temel faktörlerden biri olan milleti meydana getiren bireylerdir. Vatandaş tanımlamaları vatan, yurt, toprak kavramlarından hareketle yapıldığı yaşanan yere aidiyet atfedilmiştir. Vatan sözcüğünden vatandaş kelimesi türetilerek vatana ait, vatanın mensubu anlamları yüklenmiştir. Vatandaş kavramı vatan toprağı üzerinde yaşayıp aidiyet duymanın da ötesinde anlamları içerir. Örneğin vatandaşlık bağı ile bağlı olunan ülkenin siyaset, kültür, hukuk, ekonomi, sanat vb. birçok alanında görev ve sorumluluklar üstlenilmektedir. Çubukçu ve Bayzan (2013), ise vatandaşı anayasal düzene sahip devletlerde, o devlette hayatını idame ettiren devletin anayasada ifade ettiği haklardan faydalanmaları için o devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bireyler şeklinde tarif etmiştir.

1789 Fransız İhtilali'yle evrensel boyutta zihinlerimize bir anlam oluşturan "vatandaş" kavramı Fransız Meclisi'nin kabulü ile 1789 yılında yayınlanan "İnsan ve Vatandaş (Yurttaş) Hakları Bildirisi" ile artık bir sözleşmeyle korunur duruma gelmiştir (Yılmaz, 2004, akt. Bakioğlu ve Kurt, 2009). Vatandaşı (Althof ve Berkowitz, akt. Ereş, 2006) toplumda birey olarak var olan ve yükümlülüklerinin beraberinde devletin sunduğu hakları da mevcut olan bireyler olarak açıklamıştır. Bireylerin sahip olduğu haklar demokratik yönetimlerde anayasalarda yer alır. Ana düşünce, vatandaşlar arasında eşitliği sağlamak ve demokratik olarak yapılacak uygulamalara katılıp toplumda aktif rol almasını desteklemektir (Althof ve Berkowitz, 2006). Georg Jellinek, "üç öge kuramı" olarak açıkladığı devlet tanımında, bir devleti oluşturan üç ana unsurdan söz etmiş ve bu unsurların "ülke, devlet gücü ve insan topluluğu" olduğunu söylemiştir (Gözübüyük, 2003). Bu ifadede devleti oluşturan üç önemli ögenin biri olarak belirtilen insan topluluğu unsurunun vatandaş olduğu ve bu unsurun devleti oluşturan, kurumlarına hareket kabiliyeti kazandıran, sorumluluk yüklenebilen ve ortak

duygularla devlet sorunlarına yaklaşabilen, egemenliği fiilen işleten etken olduğunu söyleyebiliriz.

2.2. Vatandaşlık

Vatandaşlık (yurttaşlık) geçmişten günümüze üzerinde çalışılan, farklı açılardan incelenen ve açıklanan bir kavram olmuştur. Türk Dil Kurumu vatandaşlığı, vatandaş olma, bir vatanda doğup büyüme veya hayat sürmek durumu şeklinde açıklamıştır (dtk.gov.tr). Kepenekçi 'ye göre vatandaşlık, kişiye devlete bağlayan uyrukluk (tabiiyet)'tur. Uyrukluk ise birey ile devlet arasındaki bağı ifade eder ve kişinin etnik kökenine göre değişmez (Kepenekçi, 2014). Aybay (2010) vatandaşı “devletin vazgeçilmez kurucu unsurlarından biri” olarak görmüş ve kaynaklarda vatandaş için ulus (millet), halk, ahali, tebaa, nüfus gibi çeşitli söylemler olduğunu belirtmiştir. Vatandaşlığı (uyrukluğu) devletle birey arasındaki hak, görev ve yükümlülük ilişkilerini düzenleyen hukuksal bağ olarak tanımlamıştır. Ayrıca uyrukluğu kişi ile belirli bir devlet arasında hukuksal ilişki durumu olarak tanımlanmasının eksik kalabileceği çünkü kişinin kültürel, sosyolojik, ekonomik, dini vb. bakımdan hangi topluma ve devlete aidiyet ve yakınlık hissedebileceğini, böyle durumlarda kişinin ruhsal, kültürel, toplumsal bağlarına dikkat edilmesi gerektiğini ve bu uyrukluğa gerçek (effective; genuine) uyrukluk adını vermiştir.

Güngör (2017) vatandaşlığın (yurttaşlığı) sosyal, politik hakların kazanıldığı sosyolojik bir olgu süreç ve sosyal bir kurum olan eğitimi de etkileyen sosyolojinin konularından birini oluşturduğunu belirtir. Ayrıca vatandaşlığın sosyal bilimlerin literatüründe yer aldığını ve net bir tanımının olmadığını ve değişik alanlara vurgu yapılarak farklı şekillerde tanımlandığını, örneğin yapılan tanımların bazıları “ulus-devlete”, bazıları “hak ve statü durumu olarak” bazıları ise “aidiyet ve kimlik” kavramlarını açıklar.

Aydın ve elik (2017) vatandaşlığın birey ve devlet arasında hukuki olarak bağ kurduğunu ve devletin vatandaşlarından taleplerinin olduğunu, bu taleplerden bazılarını ise vatan aidiyeti, toplumsal değerlere ve tarihine sahip çıkma, devletiyle amaç birliği içinde olmaktır. Devletin vatandaşlarına yüklediği ykmlklerinin yanında bazı haklarda sunduğunu ve bireylerin yükümlülüklerini yerine getirmede gönüllü ve istekli olmalarının, sadakat ve aidiyet duygularını önemseyerek hareket etmelerinin devlet ve vatandaş arasındaki düzeni koruyacağını belirtir.

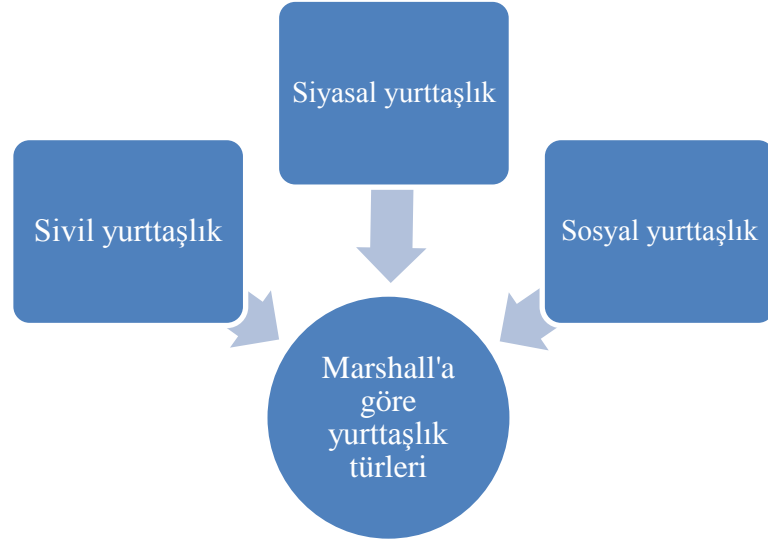
Kadıoğlu (2008'den akt., Bozatay, 2010) ise vatandaşlığı “milli kimlik ya da millet şeklinde vatandaşlık, evraklar temelinde açıklanan vatandaşlık, haklar çerçevesinde belirtilen vatandaşlık, görev ve yükümlülükler dayalı vatandaşlık” şeklinde açıklamıştır. Nomer (2010) ise vatandaşlık kavramının soyut tanımından ziyade uygulanabilirlik ve sonucu bakımından geçerliliği üzerinde durmuştur. Engle ve Ochoa (1988) vatandaşlığı devlet ya da millete mensubiyet arz eden ve yaşadığı devlet ile birey arasında yasal bir statü olarak açıklamıştır.

Yapılan vatandaşlık tanımlarından hareketle vatandaşlık kavramıyla ilgili vatana aidiyet, devlete olan bağ, devletin kurucu unsuru, hak, görev ve sorumluluk, ulus kimliği vb. şeklinde bireyle egemen güç arasında bağlantı kurulmuştur. Vatandaşlığın yasal bağ, devleti oluşturan ve bir arada tutan etmen olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Yine de vatandaşlık üzerine uzlaşı sağlanabilen tek bir tanımdan söz edemiyoruz. Bu konuda Aristoteles'in şu sözü ünlüdür:

“Vatandaşın durumu devletin benzeridir, ikisi de çoğu zaman tartışma konusu olur. Sadece bir tanım üzerine ortak bir görüş oluşmamış farklı boyutlarıyla farklı açıklamalara ihtiyaç duyulmuştur (Heater, 2007).”

Vatandaşlık alan yazında farklı türlerde açıklanmaya çalışılmıştır. Marshall (2016)'a göre üç tür yurttaşlık vardır:

- ✓ Sivil Yurttaşlık: Bireysel özgürlük için gerekli haklardır. Kişi özgürlüğü, düşünce ve inanç hürriyeti, mal edinebilme, adil yargılamadır.
- ✓ Siyasal Yurttaşlık: Siyasi bir yapıya üye olarak siyasi faaliyetlere üye olup, seçmen olarak ülke yönetimine katılımdır.
- ✓ Sosyal Yurttaşlık: Yaşanılan toplumun standartlarına göre sosyal ve ekonomik yaşamdan haklar elde etmesidir.

Şekil 1. Marshall'a Göre Yurttaşlık Türleri

Marshall, belirlediği bu yurttaşlık türlerinin tarihi olarak sırayla uygulama alanı bulunduğunu ifade eder. Örneğin on sekizinci yüzyılda sivil hakların, on dokuzuncu yüzyılda siyasal hakların ve yirminci yüzyılda da sosyal hakların geliştiğine inanmıştır (Heater,2007).

Kahne ve Westheimer (2004), etkin bir demokrasinin işleyebilmesi için vatandaşlığı üç farklı başlıkta ele almıştır: Kişisel yükümlülüğü olan, katılımcı ve adalet merkezci vatandaş.

- ✓ Kişisel yükümlülüğü olan vatandaş: Etrafında gelişen olaylara karşı sorumluluk sahibi vatandaşdır. Vergisini düzenli öder ve kanunlara itaat eder. Doğal afet ve toplumsal kriz durumlarında gönüllü çalışmaya istekli olur. Yardım kampanyalarına gönüllü katılır, dünyada ve ülkesinde yardıma muhtaç insanlara yardım elini uzatır. Dürüştür, karakter ve kişilik sahibidir.
- ✓ Katılımcı vatandaş: Toplumsal kuruluşlara üyedir ve bu kuruluşların yönetim, organizasyon işlemlerini yürütme becerisine sahiptir. Ekonomik kalkınmayı destekler ve çevre hususunda özenlidir. Ortaklaşa yürütülen görevleri başarmaya gayret eder. Devlet kurumlarının işleyiş mantığından haberdardır. Ülke yönetimine katılıma duyarlıdır.

- ✓ Adalet merkezci vatandaş: Bu anlayışa sahip vatandaşlar sosyal, politik ve ekonomik problemlerin gerçek nedenlerini bulmaya ve çözmeye çalışır. Çevresinde karşılaştığı adil olmayan olaylar karşısında sessiz kalmaz ve çözümü için çaba harcar. Demokratik sosyal hareketleri ve sistemli değişimlerin nasıl etkili olabileceğini kavrayabilir. Bu tür vatandaş katılımcı vatandaşa benzetebiliriz çünkü adalet merkezci vatandaş da katılımcı vatandaş gibi toplum sorunlarına duyarlıdır ve ilgili faaliyetlere katılımcıdır. Ancak toplumsal sorunlara duyarsız kalmaması ve yapısal boyutta eleştiri tutumu, bu durumu farklılaştırır. Katılımcı vatandaş toplumsal hayatta mevcut bir problemin ortadan kalkması için yardım faaliyetlerine katılır, sorunun çözümüne bu şekilde çözüm ararken adalet merkezci vatandaş ise sorunun çözümüne toplumsal hayattaki var olan problem durumunun niçin ortaya çıktığını ve çözüm yolları üzerinde çalışır (Westheimer ve Kahne, 2004, akt. Bakioğlu ve Kurt).

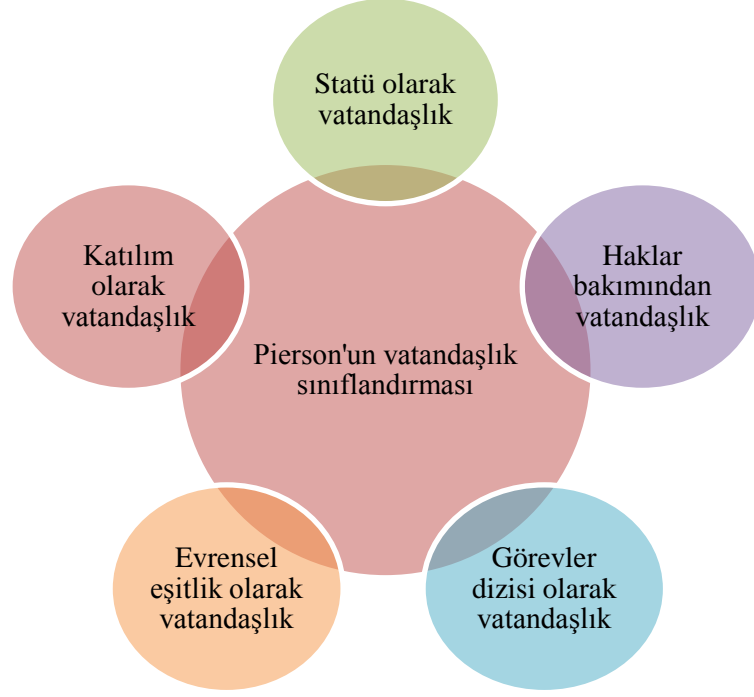
Şekil 2. Kahne ve Westheimer'e Göre Vatandaşlık Türleri

Pierson (2000), vatandaşlık sınıflandırmasında ulus devlette göre vatandaşlığın niteliklerini statü, haklar, görevler, eşitlik ve etkin katılım olarak aşağıda izah etmiştir:

- ✓ Statü olarak vatandaşlık: Vatandaşlık en geniş manada bir siyasî gruba katılmaktır. Bireyin devletle olan hukuki bağını ifade eden bir statü

olarak vatandaşlık insanın doğuştan beri sahip olabileceği gibi sonradan edinilebilmektedir.

- ✓ Haklar açısından vatandaşlık: Pierson, vatandaşlık her şeyden önce bir dizi hak ve vazifelerle bağlantılı, pozitif bir yasal durumdur ve hak ve görevler, farklı tarihsel dönemlerde ve ulusal manada zamanla farklı tipleri ortaya çıkmıştır.
- ✓ Görevler dizisi olarak vatandaşlık: Vatandaşlığın bir başka boyutunu da görev ve sorumluluk üzerine temellendirilen tiptir. Hakların vatandaşlarca kullanılması karşılığında sorumluluklarında yerine getirilmesinin bu tür vatandaşlık için önemlidir.
- ✓ Evrensel eşitlik olarak vatandaşlık: Vatandaşlığın cinsiyet ve dini aidiyet gibi daraltılmış kavramlar yerine dünyada daha genel ve kapsayıcı niteliklere dayandırılması gerektiğini çünkü günümüzde vatandaşlıktan ortak insan toplumu yerine bir ulus devletlerinin üyelerinin faydalandığını ifade etmektedir. Son dönem modern devletlerin vatandaşlarını tam anlamıyla bütün insanlığın yararına hizmet eder hale getiremeyeceğini fakat bu amaç için çaba sarf ettiklerini belirtir.
- ✓ Katılımcı vatandaşlık: Katılım düşüncesinin önceki tarihi dönemlere kadar gittiği söylenebilir. Politik manada vatandaş düşüncesinin ilk olarak ortaya çıkmaya başladığı Antik Yunan'da, Lykurgos tarafından kurulduğuna inanılan anayasal, toplumsal ve iktisadi alanlarda yenilikler sistemi bir vatandaşlık tipi oluşturmuştur. Buna göre de yönetimde söz sahibi olabilme vatandaşlık için sahip olunması gereken koşullardan olmuştur (Pierson, 2000'den akt. , Yiğit, 2017). Kahne ve Westheimer (2004) ve Pierson (2000) vatandaşlığı farklı türlerde açıklamalarına rağmen, vatandaşın sorumluluk sahibi olarak üzerine düşen görevleri yerine getirmesine, katılımcı bir yapıda olup demokratik düzende çevresinde sosyal, siyasi ve ekonomik içerikli birbirinden farklı etkinliklerde rol almasına, birey olarak yaşadığı sosyal ortamlarda eşitlik anlayışına ve haklarının peşinde olmasına dikkat çekmiştir.

Şekil 3. Pierson'un Vatandaşlık Sınıflandırması

Crane, Matten ve Moon (2008), vatandaşlık fikirlerinin, politik kimliğimizin temelini oluşturduğunu, yine de cevap bekleyen soruları içinde barındırdığını ve akıcı bir alan olduğunu söylemiştir.

2.3. Vatandaşlığın Tarihi Gelişimi

Vatandaşlık kavramının serüveni Antik Yunan'a kadar ulaşmaktadır. Ancak Antik Yunan'daki vatandaşlık belirli gruplara tanınan bir ayrıcalıktı. Atina'da insanlar köleler, yabancılar ve yurttaşlar olmak üzere üç sınıfta yaşamış ve bu sınıf içerisinde sadece yurttaşlar ülke yönetimiyle ilgili katılımında bulunmuştur. Heater (2007) vatandaşlık tarihi konusunda M.Ö. sekizinci yüzyılın başlarında Lykurgos (Yunanlıların onu bir tanrı olarak da gördüğü söyleniyor) isimli bir kanun koyucunun sosyal, ekonomik ve anayasal sistemi kurduğunu, bu yenilikler o dönem Yunan polis devleti olan Sparta'da yaşayan ve özel bir yurttaşlık statüsü kazanmış 'Spartiat' adıyla anılan ve ayrıcalıklı bir yapıya sahip bu grubu düzene koyduğunu ve ayrıca Lykurgos yasalarıyla Sparta toplumunda seçkin bir grup olarak görülen "Spartiat" yurttaşları için birbiriyle bağlantılı farklı yönleri olan birden fazla yurttaşlık çeşidi ortaya çıktığını belirtir. Bu yurttaşlık çeşidinde eşitlik ilkesi, kamu arazisinden bir bölümüne sahip

olmak, ekonomik olarak “helotlar”ın (Sparta’da bir tâbiyet şekli) çalışmasına bağlı olma, sert ve sıkı kurallarla bir yetiştirme ve eğitim tipi, karavandan beslenme ve askeri görev, yurttaş erdemini elde etmek ve ülke yönetiminde pay sahibi olmak olarak belirtilen ilkeler mevcuttu.

Tarih boyunca, vatandaşlığın kendine özgü yapısı, politik yasal ve resmi çerçevelerle haklar ve zorunluluklar doğrultusunda sahiplenildi. Vatandaşlığın bu yapısal anlayışı klasik zamanlara dayanır ve Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu’ndan gelen iki büyük vatandaşlık anlayışı kaynaştırılır daha sonra "Cumhuriyetçi" ve "Liberal" vatandaşlık terimleri ortaya çıkar (Bellamy, 2015). Antik Yunan’da Cumhuriyetçi görüşün temsilcisi Aristoteles yaklaşık yirmi yıl Akademi’de Platon’un öğrencisi olmuş ve hakikatin bilgisini Platon’un idealar dünyasındaki idealarından ziyade gerçek dünyadaki varlıklarda aramıştır. O, insanın dünyada nasıl erdemli bir şekilde yaşayabileceğinin çarelerini aramış ve sitede bulunduğu eylemleriyle çevresine etkide bulunacağını ve yurttaşların eylemlerine eğitimin etki edeceğini bu sayede insanların eğitilebileceğini söylemiştir. Platon’un ideal yönetim anlayışında sitede filozof-kralın emirlerine daimi itaat eden pasif yurttaşlar düşünülürken, Aristoteles’in erdemli yurttaşlık görüşüne göre sitede yaşayan her yurttaşın yönetime katılabilen, düşüncelerini açıklayabilen ve kamusal alanda akıl yürütebilen ve sitede aktif olarak yaşamını sürdüren bir sistemi açıklar (Bakır, 2008).

Urhan (2016), Aristoteles’in site devletinde yurttaşların birbirlerini yakından tanıdıklarını, yönetime katılma yönteminin temsili olarak değil doğrudan demokrasi şeklinde olduğunu, ülke sınırlarının çok geniş olmayan ve nüfusunun az olan bir yapıda olduğunu belirtmiştir. Aristoteles’in devletten yurttaşlar için beklentisi ise adaleti herkese eşit olarak uygulamak ve yurttaşların ahlaki olarak durumlarından yükümlü olduğundan dolayı, eğitim yoluyla erdemli ve mutlu bireyler yetiştirmektir.

Roma İmparatorluğu’nda ise başlangıçta siyasal ve bütün yurttaşlık hakları soy temelinde varlığını devam ettiren irade mevcuttu ve bu yurttaşlık haklarını ‘gens’ denilen gruba üye olan erkekler kullanabiliyordu. Belirtilen soya herhangi bir üyeliği olmayan ‘plepler’ ülkede özgür olup mülk edinebilmelerine rağmen ülke yönetimine katılabilme yani seçme ve seçilme hakkından mahrum bırakılmıştır. Roma toplumunda ayrıca hiçbir haktan yararlanamayan ve özgürlükleri elinde olmayan köleler de yaşamaktaydı. Roma’daki mevcut yapıdan ‘plepler’ ile ‘patriciler’in mücadelesi devam

eden dönemde anayasal yurttaşlıkla geçişle birlikte ‘plepler’ aşamalı olarak yurttaşlık haklarını elde ettiler (Ağaoğluları ve Köker, 2000). Roma’da yurttaşlık birçok açıdan Yunan yurttaşlığında farklılaşır. Yurttaşların konumu Yunan yurttaşlık anlayışı göre çok fazla esnek bir duruma gelmiş, kölelere yurttaşlık statüsü verilmiş ve bu unvan şehirlerin dışına yayılmış en uzak bölgelerde yaşayan şahıslara hatta büyük topluluklara sunulacak kadar cömert olmuşlardır. Roma yurttaşlığında bireyleri devletin hukukundan faydalanma ve hâkimiyeti altında yaşamasının faydasının yanında bir haklar ve görevler anlayışı devlet ve vatandaş arasında devreye giriyordu. Vatandaşın başlıca görevi askerlik hizmeti ve belli miktarda vergi ödemektir (Heater, 2007). Devlet bu sistemle genişleyen sınırların güvenliğini sağlamak, ekonomik olarak giderlerini karşılamak istemiş ve belli dönemlerde bu düzeni sağlayabilmiştir.

Roma döneminin ardından Ortaçağ’da vatandaşlık hakları bakımından gerileme döneminin yaşandığı söylenebilir. Dönemin feodal sistem yapısı ve kilisenin insanlar üzerindeki etkisi bu durumun yaşanmasında etkili olmuştur. Feodal düzende tarım yaygın olarak yapılmakta ve üretim, dağıtım ve tüketim sistemi yerel düzen içinde gerçekleşir. Toplumsal düzen ve siyasi otorite üzerinde ise teokratik bir üst perde yer almıştır. Ortaçağ’daki bu durumu Alptekin (2005) Feodalizmi, kişisel yetki ve mülkiyetten faydalanan, yerelliğin hüküm sürdüğü bir egemenlik durumu ve bu durumun neticesi olarak iktisadi bakımdan kentlerden ziyade kırsal bölgeyi öne çıkaran bir fikir geliştirdiği, politik süreç içerisinde sadece kendini önceleyen kendine göre hukuk düzeni oluşturup bu düzen üzerine mahkemeyi ve sistemi yönlendiren, uygulayıcı gücün aristokratik sınıfta olduğu, köylünün ise serflik ve askeri durumda bulunmasıyla tatbik edilen düzen şeklinde açıklar. Anderson (1978), feodaliteyi, emeğin ve üretilen malların maddiyatla ölçülmediği, toprağın ve doğal ekonominin egemenliğinde bir üretim tarzı olarak ifade etmektedir (Akt. Ağaoğluları ve Köker, 2000). Sosyo-ekonomik yapının eşit ve özgür olmadığı feodal düzen, kilisenin teolojik baskısı bireylerin toplumda aktif olmasını engellemiş, vatandaşı pasif duruma itmiştir.

Ortaçağın vatandaşlık anlayışındaki farklılaşma 13. Yüzyılda Aquinolu Thomas’ın düşünceleriyle kendini gösterir. Thomas yönetimin ilahi kaynaklı olabileceğini fakat vatandaşların kendilerini düzene koyacak kuralları oluşturabileceğini söyler. Thomas, Hıristiyanlığın genel kurallarını kabul eden bir ilahiyatçıdır ve bununla birlikte; siyasal işler de dâhil olmak üzere tüm hayatın Tanrı’nın iradesinin bir temsili olduğu düşüncesinden yola çıkarak, Hıristiyan düşüncesinde bu dünyanın önemine ve

yeni bir yurttaş hayaline öncülük eder. Yurttaşlığın Avrupa’da zamanın mevcut feodal yapısının dışına çıktığı yerler Orta ve Kuzey İtalya’daki şehir devletleridir. İtalyan şehir devletleri, Atina site yönetimine benzer bir tarzda yönetilir. Meclislere vatandaşların doğrudan katılımı sağlanabiliyordu (Gerim, 2017). Bu döneme damgasını vuran bir diğer önemli isim olan Marsilius ise “Barışın Savunucusu” adlı eserinde devletin kiliseden ayrılması gerektiğini ve yasaların halkın katılımıyla doğrudan halktan oluşan bir kurulla sağlanması görüşünü savunmuştur.

13. Yüzyılda demokrasi ve vatandaş haklarını ilgilendiren önemli bir olay da 1215’te İngiltere’de ortaya çıktı ve baronlar Kral John’a kendi yetkilerini kısıtlayan “Büyük Sözleşme”yi onaylattılar ve bu olay o günün koşullarına göre vatandaşların hakları, özgürlükleri ve hukukun üstünlüğü bakımından büyük önem taşımaktadır.

Avrupa’da Rönesans dönemiyle sanat, edebiyat, teknik alanlarında olduğu gibi yönetim alanında da büyük değişimler yaşandı. Yönetim kaynağını ilahi temelden halk temeline doğru kaydığını söyleyebiliriz. İtalyan şehirleri, Avrupa’daki diğer bölgelerden Rönesans düşüncesini daha fazla hissetmiştir. Bu şehirlerden biri olan Floransa vatandaşlık hakları açısından Atina’ya benzetilebilir. Ayrıca bu şehir Rönesans dönemi önemli yazarlarından Leonardo Bruni ve Niccolo Machiavelli’nin çıkmasında etkisi olmuştur. Heater (2007), Bruni ve Machiavelli için her ikisinin de Rönesans döneminde Antik Dönem’i araştırmaya yönelik çabalarının olduğunu, özgür vatandaş katılımını hedeflediğini, siyasal düşünce açısından “sivil hümanizm” düşüncesini benimsediklerini, bu düşüncenin ise “yurttaş cumhuriyetçiliği” olduğunu belirtir. Machiavelli’nin vatandaşlık konusundaki düşüncelerine bakılırsa Sparta’dan etkilendiği görülebilir. Onun şehrin güvenliğini sağlamada vatandaşlara yüklediği askeri sıkı disiplin anlayışı ve şehir için vatandaşların sivil alanlarda da ortak hareket etmesi gerekliliği Sparta vatandaşlığına benzetilebilir. Machiavelli ayrıca kent güvenliğinin sağlanması hususunda paralı askerlerden de yararlanılabileceğini, çünkü bu sayede şehrin özgür olarak kalabileceğini vurgular (Machiavelli, 2013).

Avrupa’da 13. yüzyıldan itibaren ulusal krallıklar güç kazanmış ve feodal düzenin, kilisenin ve evrensel krallıkların etkisini kaybettiği bir dönem yaşanmıştır. Bu durum da vatan ve vatandaşlık kavramlarına yüklenen anlamda farklılık oluşturmuştur. Vatana bu dönemde hem kutsallık hem de siyasi anlamlar yüklenmeye başlanmıştır.

Vatan kavramına siyasi iktidarın hâkimiyetini sağladığı coğrafi mekân anlamı da bu dönemden başlayarak kullanıla gelmiştir (Polat, 2011).

Ortaçağ'ın bitimine doğru başlayan, Rönesans'la güçlenen akıl ve bilimin birçok alanda olduğu gibi siyasi alanda da hissedildiğini söyleyebiliriz. Yönetimin dinsel kaynaklı yapısından kurtulup halk kaynaklı bir yapıya dönüşmeye başladığı ve “doğal hukuk” anlayışının Avrupa'da hissedildiğini ve 17. yüzyıldan başlayarak vatandaşların sadece insan olduğu için doğuştan getirdiği hakların olduğu ve insan haysiyetinin, özgürlüğünün devlet tarafından korunması gerektiğini savunan liberal ve ferdiyetçi görüşlerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu döneme damgasını vuran iki önemli kişiden bahsedebiliriz. İlki Locke insanları diğer varlıklardan ayıran özelliğinin akıl sahibi olması ve toplu şekilde yaşama ihtiyacının olduğunu, bir araya gelerek kendi sözleşmelerini yapabileceğini, özgür ve eşit doğan insanların haklarını sözleşmeyle oluşturdukları, bu hakların koruyucusunun devlet olduğunu söyler (Locke, 1975). İkincisi ise Rousseau'dur ve ona göre vatandaşların doğal haklara sahip olduğunu sözleşmeye dayalı olarak devletin vatandaşların aleyhine olacak fazladan işler yüklemeyeceğini buna karşılık vatandaşların ise devletin verdiği görevleri yerine getireceğini açıklar (Rousseau, 2011). Fransız Devrimi'yle de toplumun tüm kesimleri birbirinden farklı görülmeden eşitlik ilkesi temel dayanak kabul edilerek, hak ve sorumluluklar çerçevesinde vatandaşlık fikri ortaya çıkmıştır (Güngör, 2017). Pocock'a göre (1975; akt. Smith: 2002) İngiltere'de 17. yüzyılda varlık gösteren Milletler Topluluğu Cumhuriyeti, 18. yüzyılda ABD ve Fransa'da başlayan cumhuriyet yönetimlerine geçişi sağlayan devrim hareketleri vatandaşlık bilincinin yerleşmesinde etkili olmuştur ayrıca Fransız Devrimi'yle Avrupa Ortaçağ'ında görülen şehir devletlerindeki örneklerinden farklı olarak ulusal düzeyde egemenlik erki halka geçmiştir (Smith, 2002).

Vatandaşlık (yurttaşlık) haklarının gelişimi ve değişimine bakıldığında toplumsal bir iktidar mücadelesi neticesinde artış gösterdiği ve toplumun daha geniş kesimlerinin bu haklardan yararlanabildiğini gözlemlemekteyiz. Fakat vatandaşlık hakları tamamen tabandan gelen hak talep etme hareketiyle genişlememiştir. Yönetici erkin de alt sınıftan güvenlik gibi farklı nedenlerden kaynaklı çekinceleri nedeniyle alt sınıfa haklar sunduğu görülmektedir. (Güngör, 2017). Vatandaşlık haklarının gelişiminde yönetilen kesimle yönetici erk arasındaki haklar hususunda arz-talep ilişkisinin etkili olduğu söylenebilir.

2.4. Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitimi, kişileri hak ve sorumluluklarının farkında bir birey olarak hayata hazırlayıp, ilerleyen dönemlerde edinebileceği rol ve sorumlulukların üstesinden gelmesine yardımcı olmaktır (Yılmaz, 2013). Vatandaşlık eğitimi gençlerin vatandaş olarak içinde buldukları statülerinin ve yükümlülüklerinin bilincine varıp anlayacağı biçimde inşa edilmesidir (Kerr, 1999). Gençler bu sayede gelecekte hak ve sorumluluklar konusunda bilinç kazanmış şekilde yaşadığı topluma daha kolay bir şekilde uyum sağlayabilir. Vatandaşlık eğitiminin önemli katkılarından biri de milli birlik ve beraberlin oluşmasındaki roldür. Ayrıca vatandaşlara toplumsal yaşamı düzenleyen hukuk kurallarını ve toplumsal kuralları öğretir, uyulmasında etkin rol oynar. Bireylerin ortak yaşamasında birleştirici etkiye sahip hoşgörü, uzlaşma, toplumsal fayda gibi önemli değerlere etkide bulunur (Akbaşlı, 2009' den akt. Akdağ ve Taşkaya, 2011). Osler ve Starkey (2001)'e göre vatandaşlık eğitimi, kişilerin kendilerine olan güven duygusunu artırmakta, ahlaki yönde gelişimine etki etmekte ve sorumluluk duygusunu geliştirmektedir. Ancak vatandaşlık eğitiminde sadece hak ve sorumlulukların farkında olan uyumlu bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmamaktadır bu özelliklerin yanında eleştirel bakış açısına sahip aktif ve etkili bireylerin de yetiştirilmesi amaçlanır.

Acun ve diğ. (2010)'a göre vatandaşlık eğitimiyle insanın hayatı süresince kullanabileceği iyi birey olma özellikleriyle birlikte hem kendi özelliklerinin farkında hem de yaşadığı çevredeki olayları görebilen, özsaygısı yüksek olmanın yanında çevresine saygılı, eğitim ve öğretimle elde edebileceği temel becerilere ek olarak, temel hak ve hürriyetlerin farkına varma, vatandaşlık bilinci kazanma, ulusal ve uluslararası düzeyde olaylar konusunda hassas davranabilme, eleştirel beceriye sahip olabilme ve kabul edebilme gibi nitelikler de kazanılır. Ayrıca verilecek eğitimin hedefi değişmez kurallara sahip bireylerden ziyade çağın koşullarına göre kendini yenileyen, toplumsal yaşam içerisinde uyumlu, değişen toplum yaşamına göre hareket edebilen özetle toplum yaşamıyla ilgili tüm yeterliliklere sahip sürekli güncel kalabilen bireyler olmalıdır. Bu özelliklere sahip olarak yetişen bireyler sosyal yaşamdaki ilişkilerinde daha az sorun yaşar ve karşılaştıkları sorunları da uzlaşmacı bir biçimde çözebilirler. Son dönemde toplumsal yaşamda olaylar çok hızlı gelişmekte ve bireyler bu ani değişimlerle hem kendi ülkelerinde hem de küresel boyutta gerçekleşen gelişmelerle baş edememektedir.

Günümüzde vatandaşlık eğitimi ülkenin tüm bireylerini, kurumlarını, okulları, dünyadaki tüm bireylerini ilgilenmesi gereken ortak bir konu olmuştur (Alkın, 2007).

Scott ve Lowson (2002)'e göre ise vatandaşlık eğitiminin vatan ve millet sevgisinin kuvvetlenmesinde, toplumsal bir kimliğin oluşmasında etkisinin olduğu söylenebilir. Vatandaşlık eğitiminin vatan ve millet sevgisini kuvvetlendirmesi hususunda (Mhlauli, 2012, akt., İbrahimoglu ve Şan, 2018) vatandaşlık eğitiminin uygulandığı toplumlarda ulus ve ulus devletlerin yapılanma süreci içine girdiğini özellikle bağımsızlığını yeni elde eden devletlerin vatandaşlarını birlik ve beraberliği sağlamada onlara milli his ve fikir kazandırmada önemli bir misyon üstlendiğini belirtmektedir. Bu manada eğitime, özellikle de vatandaşlık eğitimine önemli görev atfedilmiştir. Bu durumu yaşayan ve yaşamakta olan ülkelerden biri de Azerbaycan'dır (Nasibov, 2009). SSCB'nin yıkılmasından sonra ardından bağımsızlığını kazanan devletler, kazandıkları bu siyasi bağımsızlıktan sonra sosyo-kültürel alanda kendilerini yeniden inşa çalışmalarına başlamış ve ulus devlet süreci hızlanmıştır (Kaya, 2012:, Kurubaş, 2006).

Crick (2000) ise gençlerin vatandaşlık eğitimiyle sosyal, ekonomik ve daha birçok diğer alanlarda demokrasiyi özümsemiş bireyler yetiştirme hedeflendiğini belirtir. Devletler gelecek planlamalarını yaparken gençler de bu planlamada önemli bir yer tutar. Onların eğitimi birer vatandaş olup ülkenin nitelikli bireyleri arasında yer alması ve sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda gerekli yeterlilikleri kuşanıp etkili ve üretken vatandaşlar yetiştirmek devletlerin temel hedeflerinden biridir. Bu tür yeterliliklere sahip vatandaşları yetiştirmek devletlerin genel eğitim felsefelerinde yer alır. Ülkelerin bu amaçlarını gerçekleştirmesinde okulların rolü önemlidir. Bireylerin etkileşime geçtiği ilk sosyal çevresi ailedir ve ardından ailede aldığı ilk eğitimden sonra okul ile bu süreç devam eder. İlk çocukluk döneminden genç yetişkin birey dönemine kadar bu sosyalleşme devam eder. Okullar bilgi, beceri ve değerlerin verildiği toplumsal kuralların öğretildiği, bireylerin ruhsal ve bedensel yönlerden eğitildiği mekânlardır. Vatandaşlık eğitimi bireylere vatandaşlık, demokrasi yeterliliklerini ve insan hakları kavramlarını öğretmenin yanında bu kavramların uygulanması hususunda da bilinç, farkındalık oluşturmayı ve davranışa dönüştürmeyi de hedefler. Vatandaşlık eğitimi şu şekilde uygulanmaktadır:

- ✓ Öğretim programlarını işe koşarak,
- ✓ Öğretim programlarından farklı olarak sosyal hayatta uygulanabilecek etkinliklerle,
- ✓ Okulda gerçekleştirilen etkinliklerle (Birzúa, 2004, akt. Keleşoğlu, 2008).

Öğretim programları kullanılarak gerçekleştirilen vatandaşlık eğitimi: Bu yaklaşımla vatandaşlık eğitimi üç boyutta verilmektedir. Vatandaşlık eğitiminin bir ders olarak, tüm derslerle verilen vatandaşlık eğitimi ve hem ayrı bir ders olarak hem de program içinde eğitimin verilmesidir.

Öğretim programları dışındaki etkinlikler yoluyla vatandaşlık eğitimi: Okulda gerçekleştirilecek etkinlik çalışmalarıyla, karar alma süreçlerine katılım sağlayarak, yerel politika liderleriyle görüşmeler gerçekleştirerek, oyunlarla, spor müsabakalarına katılarak, okulda yayın faaliyetlerinde bulunarak, öğrenci değişimi, sosyal kulüp çalışmalarına katılarak, gönüllü kampanyalara, bağış ve organizasyonlara katılarak vatandaşlık eğitimi verilmektedir. Okul kültürü; okulun yapısı ve iklimi, okuldaki diğer karar verme süreçlerine katılım, (öğrenci meclis başkanlığı gibi) program dışındaki etkinlikler yoluyla vatandaşlık eğitiminde etkisi fazladır.

Okul ortamında kendiliğinden gerçekleşen etkinliklerle: Bu şekilde vatandaşlık eğitimi örtük program ve medya vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Örtük öğrenmeyle gerçekleşen vatandaşlık eğitiminde akranlarla öğrenim ve boş zamanları kullanma etkili olurken medya ile vatandaşlık eğitiminde topluma rol model olacak kişileri taklit, mitler, semboller, benzetim ve reklamların etkisi okul ortamında kendiliğinden gerçekleşen vatandaşlık eğitiminin etkenleridir.

Türkiye’de vatandaşlık eğitiminin başlangıcını yeni bir gelişme değildir. Vatandaşlık eğitiminin 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nin demokratikleşme çabalarının görüldüğü Tanzimat Dönemi’nde başladığı görülmektedir. Bu dönemde eğitim programlarında Türkçe, Fen ve Matematik nasıl zorunlu ders olarak okutulmuşsa vatandaşlık eğitimi de zorunlu dersler arasında yer almıştır. (Elkatmış, 2013). Üstel (2008), 2. Meşrutiyet Dönemi’nden “tebaa”dan vatandaşlığa geçiş olarak bahseder ve

bu dönemde malumat-ı medeniye dersiyle vatandaşlık eğitiminin verilmeye çalışıldığını ve Kanun-i Esasi düzeninin devlet tarafından kamusal ve siyasi alanda yerleştirilmeyi amaçladığını, bu dönem vatandaşlık anlayışında birey-vatandaş kavramından ziyade topluluk-vatandaş anlayışı hâkim olduğunu söyler. Cumhuriyet Dönemi makbul vatandaşı ise “milli”, “vatansever” ve “medeni” insanlar yetiştirmek olmuştur. Bu vatandaş tipini yetiştirmek için Mustafa Kemal Atatürk’ün girişimleriyle Prof. Dr. Ayşe Afet İnan’ın yazdığı “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” kitabının kullanıldığı “Malumat-ı Vataniye” dersi 1926 Programıyla uygulamaya konmuştur (Er ve diğ.,2013). 1936 Programlarında Yurt Bilgisi dersiyle, 1948 Programında Yurttaşlık dersiyle, 1968 Programında ise ders Vatandaşlık ismiyle vatandaşlık eğitimi verilmek istenmiştir. 1998’e gelindiğinde ise dersin ismi Vatandaşlık ve İnsan Hakları şeklinde değişmiştir. 2005 yılında güncellenen ve yenilenen müfredat değişikliğiyle program kaldırılmış ve 2006-2007 eğitim öğretim döneminden başlayarak vatandaşlık eğitimi Sosyal Bilgiler Programı içinde ara disiplin olarak verilmeye başlanmıştır. 2011 yılında ise ders Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi şeklinde değiştirilmiştir. Başlandığı yıl 8. sınıfta seçmeli olarak okutulan ders sonraki yıl zorunlu okutulacakken 2012’de ders İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi şeklinde 4. sınıfta okutulmak üzere ortaokul müfredatından çıkarılmıştır (Elkatmış, 2013). İlkokul 4. sınıfta ve ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler dersi, 1962 “Programında Toplum ve Ülke İncelemeleri” ismiyle okutulmuş, 1968 programında ise günümüzdeki ismiyle okutulmaya başlanmıştır. Dersin programdaki amacının ise vatandaşlık yetiştirme olduğunu söyleyebiliriz.

2.5. Sosyal Bilgiler Dersi ve Etkili Vatandaşlık

Sosyal bilgiler ülkemizde ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5,6,7. sınıflarda okutulan bir ilköğretim dersidir. Sosyal bilgilerle ilgili birden fazla tanım yapılmıştır. Amerika’daki Milli Eğitim Derneği’nin orta dereceli okulları yeniden teşkilatlandırma komisyonu sosyal bilgiler komitesi sosyal bilgileri: “*Konusu doğrudan insan toplumunun örgütlenmesine ve ilerlemesine ve toplumsal faaliyet yürüten sivil toplumun bir parçası olması kısaca konusu insanın teşkil eden insana ilgili olan bilgilerdir*” şeklinde tanımlamıştır (Moffatt, 1957; Safran, 2011).

Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (National Council of the Social Studies) kapsamlı bir tanım yapmış ve sosyal bilgileri şöyle tanımlamıştır: *Sosyal*

bilgiler, toplumsal ve insani bilimleri vatandaşlık becerilerini ilerletmek maksadıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşerî bilimler, matematik ve doğa bilimlerden kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal Bilgilerin öncelikli hedefi, karşılıklı olarak birbiriyle bağ kurmuş dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumda, genç insanlara bilgiye dayalı ve mantıklı karar alabilme kabiliyetlerini geliştirmede destek olmaktır (NCSS, 1993).

Ülkemizde de sosyal bilgilerle ilgili farklı tanımlamalar yapılmıştır. MEB (2005) komisyon tarafından geliştirilen tanım için, ülkemizde sosyal bilgilerle ilgili yapılan tanımların içerisinde dersi bütün yönleriyle açıklayıcı özelliğe sahip olduğu söylenebilir ve tanım şu şekildedir:

“Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşuna ulaşabilmesine yardımcı olması maksadıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında toplayan; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle ortaya çıkarılmış bir ilköğretim dersidir.”

Doğanay (2005)’a göre sosyal bilgiler, toplum ve insanla ilgili diğer bilimlerin tema ve yöntemlerinden faydalanarak, insanın fiziksel ve sosyal ortamıyla ilişkilerini zaman unsurunu gözeterek, disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen dünyada güncel yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır.

Sönmez (2005) göre sosyal bilgiler, insanın eliyle oluşturulan hakikatleri ortaya çıkarmaya çalışan, bağ kurma süreci ve bunun sonucunda ulaşılan dirik bilgilerdir.

Erden (tarihsiz)’e göre sosyal bilgiler, ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden alınmış bilgilerden oluşan, öğrencilere sosyal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin verildiği çalışma alanıdır.

Öztürk (2006)'göre sosyal bilgiler ise günden güne farklılaşan ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp sorunlara çözüm bulabilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır.

Dünyada ve ülkemizde yapılan tanımlara göre sosyal bilgiler dersinin konusunu insan teşkil ettiğini ve diğer bilimlerin içeriklerinden yararlanarak sosyal yaşamda insanları etkileyecek çeşitli alanlarda bilgi, beceri, değer ve tutum kazandırdığını ve farkındalık düzeyi yüksek ideal vatandaş yetiştirdiğini söyleyebiliriz. Yapılan tanımların üzerinde durduğu konulardan biri de sosyal bilgilerin etkili vatandaş yetiştirme amacıdır. Etkili vatandaş ise çevresindeki problemlerin fark eden, sorunlara karşı duyarlılık gösteren, çözüm yolları arayıp bulmaya istekli olan, gerekli bilgi, beceri, değer ve tutuma sahip birey olarak tanımlayabiliriz. Vatandaşlık eğitimi etkili ve güçlü verildiğinde sürdürülebilir kalkınmada güçlü olmaktadır (Patrick, 1999; Balbağ, Gürdoğan-Bayır ve Ersoy, 2017 akt. Sağlam, 2017). İyi ve nitelikli vatandaş yetiştirmek eğitim sisteminin hedefidir ve okullarda bu görevi üstlenen ve yerine getiren sosyal bilgiler dersidir (Doğanay, 2004).

Safran (2011)'a göre etkili vatandaş demokrasiye inanmış ve gönül vermiş vatandaşlık bilincine erişmiş vatanın önemini anlamış ve vatanını bütün tehlikelere karşı korumada kendini feda etmek gibi nitelikleri taşımalıdır. Türk Milli Eğitimi'nin genel amacı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda şöyle açıklanır:

- 1. Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş vatandaşlar yetiştirmek,*
- 2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmek,*

3. *İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır (MEB, 2005).*

Sosyal bilgiler dersinin özel amaçlarından doğrudan vatandaş yetiştirmeyle ilgisi olan amaçlar (MEB, 2018):

- ✓ Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak,
- ✓ Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri korumaya gönüllü olmak,
- ✓ Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu nedenleriyle bilgi edinmek,
- ✓ Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini benimsemek,
- ✓ Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisini kendinde bulundurmamak,
- ✓ Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği fark etmek,
- ✓ Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini hayatta uygulayabilmek,
- ✓ Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için düşüncelerini belirtmek,

- ✓ İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara uygun şekilde ayarlamak,
- ✓ Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmek,
- ✓ Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermek,
- ✓ Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması hedeflenmektedir.

Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan 18 özel amacının 12'sinin doğudan hedefi vatandaşlık eğitimiyle ilgili olduğu, 6 kazanımın ise dolaylı olarak vatandaşlık eğitimiyle bağlantısı olduğu söylenebilir.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan 7 öğrenme alanından 6.ncısı "Etkin Vatandaşlık" tır ve öğretim programında etkin vatandaşlık öğrenme alanının amacı şu şekilde açıklanmıştır (MEB, 2018) :

"Bu öğrenme alanı sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Öğrencilerin, grup, kurum ve sosyal örgütlerin nasıl oluştuğunu; onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları; bunların bireyleri ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini bilmesi önemlidir. Bu konuda elde edilen bilgiler ışığında, öğrenciler "Toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişir? Bu değişikliklerde benim rolüm nedir?" sorularına cevap verebilmelidir. Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değişik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar."

Sosyal bilgiler dersinin öğretim programının genel ve özel amaçlarında etkili vatandaş yetiştirme düşüncesine ek olarak yedi öğrenme alanını birinde tamamen “etkin vatandaşlık” adıyla vatandaşlık eğitiminin verilmek istenmesi, sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirme konusunu önemseydiğini söyleyebiliriz.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında ülkemizde eğitim sistemiyle çeşitli yetkinliklere sahip bilgi, beceri ve davranışları elde eden bireylerin yetiştirilmek istendiği yer almıştır. Bu doğrultuda ise “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde açıklanmıştır. Bu amaçla öğrencilerin ulusal ve uluslararası düzeyde kişisel, sosyal, akademik ve iş yaşamında gereklilik duyacakları beceriler ve yetkinlikler oluşturulmuştur. Bu yetkinlikler;

- ✓ Anadilde iletişim sağlama,
- ✓ Yabancı dillerde iletişim kurma,
- ✓ Matematiksel Yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler edinme,
- ✓ Dijital yetkinlik kazanma,
- ✓ Öğrenmeyi öğrenme,
- ✓ Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler elde etme,
- ✓ İnisiyatif alma ve girişimcilik olma,
- ✓ Kültürel farkındalık ve ifadeye sahip olma.

Eğitim sistemiyle ulaşılmak istenilen ve yukarıda belirtilen 8 yetkinlikten biri de vatandaşlıkla yetiştirmedir ve bu yetkinlikle ulaşılmak istenilen amaç şu şekildedir:

“Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri kapsamakta; bireylerin değişen toplum ve çalışma yaşamında etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına fırsat oluşturacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış şekillerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılarla ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır” (MEB, 2018).

Sosyal bilgiler dersi etkili vatandaşlık niteliklerine sahip, bilgi, beceri, değer ve tutum kazanmış bireyler yetiştirmeyi amaçlar.

2.5.1. Beceri

Beceri kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde (TDK: 2018), “*elinden iş gelme durumu, ustalık maharet veya kişinin yatkınlık ve öğrenime bağlı olarak bir işi başarma ve bir işlemi amaca uygun olarak sonuçlandırma yeteneği*” şeklinde tanımlarken, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2005) kavram, öğrencilerde öğrenme sürecinde kazanılması, geliştirilmesi ve hayata kullanılması hedeflenen kabiliyet şeklinde izah edilmiştir. Becerilerin son yıllarda eğitim-öğretim üzerinde yaygınlaşmakta ve atfedilen önem artmaktadır bu durumu (Mutluer, 2013): şöyle açıklamıştır:

- ✓ İnsanların hayatlarındaki karmaşıklığa bağlı olarak eğitilmiş insan sayısındaki sayısal artışın, beceri alanında kendini kanıtlamış niteliksel açıdan donanımlı bireylere olan ihtiyacın artması
- ✓ İletişimde meydana gelen değişimler ve bilgiye ulaşmada ortaya çıkan kaynak çeşitliliğinin bilgi okuryazarlığıyla alakalı bazı beceri ve nitelikleri öncelik arz etmesi
- ✓ Demokrasinin devamını sağlamak için yapılan demokratik hak ve sorumlulukların tatbik etme kaygısının, eleştirel, yaratıcı ve üretici düşünme gibi becerilerin öneminin artış göstermesi. 2018 Programında 27 beceri yer almakta ve aşağıda belirtilmektedir.

Tablo 1. MEB (2018), Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda bulunan beceriler

Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma	Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama	Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme
Çevre okuryazarlığı	Gözlem	Kanıt kullanma
Değişim ve sürekliliği algılama	Harita okuryazarlığı	Zaman ve kronolojiyi algılama
Dijital okuryazarlık	Hukuk okuryazarlığı	Konum analizi
Eleştirel düşünme	İletişim	Medya okuryazarlığı
Empati	İş birliği	Mekânı algılama
Finansal okuryazarlık	Sosyal katılım	Öz denetim
Problem çözme	Girişimcilik	Politik okuryazarlık
Araştırma	Yenilikçi düşünme	Karar verme

2.5.2. Değer

Değer kavramına dair tanımları incelediğimizde, Yapıcı ve Zengin (2003) değeri paylaşılmış ve genelleşmiş şeklinde tanımlarken, Katılmış ve Ekşi (2011) göre değer varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal veya estetik yönden sahip olduğu düşünülen yüksek veya faydalı özellik, kişinin tutum ve davranışları üzerinde etkili olan temel ölçüttür. MEB, (2005) değeri; bir toplumsal grup veya toplumun varlık, birlik, işleyiş ve devamını oluşturmak ve süreklilik için üyelerinin çoğunluğunca doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak kanaat, hedef, temel ahlaki ilke veya inançlar şeklinde, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2018) ise kişinin insani özelliklerini oluşturduğunu ve yaşamımızda günlük karşılaştığımız problemlerle baş etmemizi harekeye geçmemizi sağlayan kudret ve güç olarak tanımlanmıştır. Sosyal bilgiler öğrencilerin değerleri edinmesini sağlayan derstir (Başçı, 2012). Kişilerin değerleri öğrenmesini sağlayarak onları küçük yaşlardan başlayarak demokratik değerleri öğrenmesine sosyal bilgiler etkilidir (Sözer, 1998). Değerlerin sahip olduğu bazı özellikler vardır bu özellikler (MEB, 2005) şöyle açıklanmıştır:

- ✓ Toplum ve kişilerce kabul görür ve birleştirme etkisine sahiptir,
- ✓ Toplumun ve kişilerin faydasına kriterlere sahiptir,
- ✓ Zihinsel ve bedensel etkileri olan yargılardır,
- ✓ Bireyin bilincinde olur ve davranışı yönlendirmede etkisi vardır,
- ✓ Değerler normu barındırır.

Tablo.2 MEB (2018), Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda bulunan değerler

Adalet	Dayanışma	Saygı
Aile birliğine önem verme	Duyarlılık	Sevgi
Bağımsızlık	Dürüstlük	Sorumluluk
Barış	Estetik	Tasarruf
Bilimsellik	Eşitlik	Vatanseverlik
Çalışkanlık	Özgürlük	Yardımseverlik

2.5.3. Tutum

Tutum kavramı, davranışlarımızın gerçekleşmesine etkide bulunan, yönlendirici özelliğe sahip olan, davranışlarımızı gerçekleştirmeden bulunan doğrudan gözlenemeyen, yol gösterici bir yapı şeklinde ifade edilmektedir (Arkonuç, 2005). Sosyal psikolojinin çalışma konusu olan tutum; bireyin diğer insanlar, nesnelere ve

düşüncelerine yönelik değerlendirmeleri biçiminde izah edilebilir. Tamamı davranışa yansımayan ancak davranışa etkisi bilinen tutumların bazı özellikleri şu şekilde görülebilir (Balaban-Salı, 2006'dan akt. Gömleksiz ve Kan, 2013):

- ✓ Tutumlar sabit değildir: Tutumlar, doğrudan gözlemlenemeyebilir; fakat davranışlardan rahatlıkla görülebilir. Tutumların kişilerin davranışlara göstermiş oldukları reaksiyonla ilişkili olabilir.
- ✓ Tutumların nesnelere vardır: Kişiler nesnelere, olaylara ve davranışlara karşı tutumları vardır. Geliştirilen tutum gözle görülebilir veya görülemeyebilir.
- ✓ Tutumlar olumlu ya da olumsuz yön bulabilir: Kişiler davranışlarında olumlu ya da olumsuz bir tutuma sahip olabilir. Bu durum da davranışlarıyla karşı reaksiyona sebep olabilir. Bazen de davranışlarında nesnel olabilirler bunun sonucunda da karşı tarafa gösterilecek davranışın şeklini etkileyebilir.
- ✓ Tutumların duyuşsal, zihinsel ve davranışsal unsurları vardır: Bireyin herhangi bir durum, nesne veya bireyle olan tutumu o durum, nesne ya da bireye ilişkin zihnindeki düşünceleri ifade eder. Kişiler yaşamlarında karşılaştıkları tecrübelerle daha sonraki zamanlarda ortaya çıkabilecek gelişmelere karşı nasıl tepki geliştirebileceklerini öğrenebilirler.
- ✓ Tutumlar sabit veya süreklidir: Tutumlar her daim kendini yenileyen her güncel gelişme karşısında sabit kalabilmektedir. İnsanları çelişkili davranışları karşısında statik olabilmektedir. Fikirler ise daha güncel olarak değişebilmektedir. Sosyal bilgiler insanın sınırlı olmayan gereksinimlerini gidermek amacıyla belirli miktardaki kaynakların hizmete sunulmasına ilişkin kavram, beceri ve tutumları meydana getirecek biçimde öğrenme durumları oluşturarak kişilerin yeterlik edinmesini ve vatandaşlık kabiliyetlerine değer verir (Aykaç ve Başar, 2005; Başçı, 2012).

2.6. İlgili Araştırmalar

2.6.1.Dünyada Yapılan Araştırmalar

White (2012), “şükran, İkna ve Vatandaşlık Eğitimi” adlı araştırmasında demokratik vatandaşlığın evrensel ve karşılıklı dostluğu, erdemli olmanın demokratik yaşamı desteklediğini, toplumsal yaşamı daha az acımasız hale getirdiğini, keyifli bir yaşamın yollarını öğrettiğini ve toplumu geliştirdiğini, ayrıca bireylerin birbirlerine şükranlarını artırmaları gerektiğini de savunmuştur.

şahan ve Tural (2018), İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Kursunun Değerlendirilmesi Öğretmenin Vizyonu başlıklı çalışmada 4. sınıf insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi eğitimine ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın yönteminde nitel araştırma olup fenomenoloji yöntemi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin derse karşı olumlu düşüncelere sahip olduğu, okul idarecilerinin ise derse yönelik eğitim alması gerektiği ve dersi sınıflandırmaya tabi tutmamaları gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Faiz ve Dönmez (2017), Bazı Vatandaşlık Eğitimi Kavramları Üzerine Bazı Vatandaşların (Kuzey Amerika, Güney Kore, Çin, Hint, Türk ve Latin Amerika) Görüşleri başlıklı araştırmasında sosyal ve ahlaki sorumluluk, etkili vatandaşlık, gönüllülük gibi vatandaşlık konuları hakkında katılımcıların düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma kullanılmış olup yarı yapılandırılmış ölçek ve açıklayıcı analiz uygulanmıştır. Çalışma grubunu farklı milletlerden 28 katılımcı oluşturmuştur. Bu milletler Türk, Kuzey Amerika, Güney Koreli, Latince, Araplar, Çince ve Hintli'dir. Araştırma yaş, sınıf, etnik köken, ırk ve cinsiyet gibi etkenlere göre oluşturulmuştur. Araştırmada katılımcıların çalışmalara katılmaya gönüllü ve istekli olduklarına, dünyadaki farklılıkları birer zenginlik olduğu, ülke ve toplumsal problemler karşısında katılımcıların kendilerini sorumlu gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Nwaubani ve Okafor (2015), Barış Eğitimi İeriğinin Ahlaki Uygunluğunun Değerlendirilmesi Etkili Vatandaşlık için Temel Eğitim Sosyal Bilimler Ders Planı Nijerya'ya Katılım başlıklı çalışmada Nijerya'da görev yapan öğretmenlerin barış ahlaki uygunluğunu ortaya çıkarmak amacıyla betimsel bir anket yöntemi kullanılmıştır. Nijerya'da etkili vatandaşların bir arada huzurlu bir şekilde yaşamaları hedeflenmekte

ancak barış eğitiminin ahlaki boyutun yeterince kavranmadığı bilgisine ulaşılmaktadır. Çalışma 200 sosyal bilgiler öğretmenine rastgele seçilerek anket uygulanmış ve anket sonuçlarına göre elde edilen bulgulardan öğretmenlerinin büyük bölümünün barış eğitiminin ahlaki boyutunun farkında olmadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler müfredatının Nijerya'da farklı milli ve dini grupların bir arada yaşadığı bir toplumda vatandaşlık katılımını etkin bir şekilde sağlayabileceği tartışılmıştır.

Geboers, Geijsel, Admiraal, Geert (2013), Vatandaşlık Eğitiminin Etkilerinin Gözden Geçirilmesi başlıklı çalışmada okulların vatandaşlık eğitiminde önemli bir faktör olduğu ve demokratik bakımdan ilerlemiş ülkelerde vatandaşlık eğitimi okulların vermesi gerekmektedir. Ancak farklı türdeki vatandaşlık alanlarının etkisi net değildir. Araştırmanın yöntemini 2003-2009 yılları arasında vatandaşlık ampirik literatüründen belirlenmiş vatandaşlık eğitiminin öğrencilerin vatandaşlık durumuna etkisi üzerine 28 makale oluşturur. Öğrencilerin fikirlerini rahatça açıklayabileceği, tartışma ve rahat ortamlarda politik vatandaşlığın gelişebileceği, etkili vatandaşlık kavramı da önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.6.2. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Ersoy (2007), Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Uygulamalarına İlişkin Görüşlerine dair araştırmasında öğretmenlerin etkili vatandaşlık için gerçekleştirdikleri uygulamaları ve vatandaşlık eğitimi konusundaki eğitim ihtiyaçlarını belirlemek istemiştir. Araştırmanın yöntemi karma desen kullanmış olup nicel çalışma grubunu Eskişehir ilinde ilkokul 4 ve 5. sınıfları okutan 516 sınıf öğretmenleri oluştururken nitel çalışmayı da yine aynı ilde görev yapan 25 ilkokul öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık yetiştirme üzerinde olumlu etkiye sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Keleşoğlu (2008), Demokrat Yurttaş Niteliklerinin Kazandırılması Açısından 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Programı (2000) ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programının (2005) Karşılaştırılması başlıklı çalışmada demokrat yurttaş niteliği kazandırması yönleriyle karşılaştırmaktır. Demokrasiye inanmış vatandaşın nasıl olduğunu açıklamak için alan yazın taraması yapılmış ve öğrencilere demokratik yurttaş niteliklerinin düzeyini belirlemek için 481 öğrenciye anket düzenlenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre 2000 yılı Vatandaşlık ve İnsan Hakları

Eğitimi Programına göre 2005 Yılı Sosyal Bilgiler ğretim Programı demokratik yurttaş özelliğine sahip vatandaş yetiştirme de daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sağlam (2012), İlköğretim ğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Yeterlik Algılarının eşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi başlıklı çalışmasını ilköğretimde görev yapan sınıf ve alan ğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterliliklerini ölçmek amacıyla yapmıştır. Araştırmanın alışma grubunu 2010-2011 yılının bahar grubundan 214 ğretmen oluşturmuştur. Araştırma medeni durum, mesleki kıdem, mesleği severek yapıp yapmama, cinsiyet ve alan değişkenleri incelenmişmiş ve vatandaşlık bilgi ve becerileri meslek kıdem bakımından hizmet yılı fazla olanlar tarafına anlamlı fark göstermiştir.

Merey, Karatekin, Kuş (2012), İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Kuramsal Bir alışma başlıklı araştırma ABD ve Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi vatandaşlık eğitimi bakımından literatüre bakılarak karşılaştırılmıştır. İki ülkedeki vatandaşlık eğitimi öğrenme alanı, içerik, kazanım, beceri ve değer bakımından incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre Türkiye'de sosyal bilgiler eğitiminde demokrasi, vatandaş sorumluluğu, kişisel hak ve ödevlere dayalı bir vatandaşlık anlayışı hâkimken ABD'de demokrasi, bireysel haklar, görev ve yükümlülüklerine ek olarak ideal vatandaş, çok kültürlülük, beceri eğitimi gibi vatandaşlık kavramları bulunmaktadır.

Acun ve diğ. (2010), ğretmen Adaylarının Vatandaşlık Yeterlilikleri İle Eleştirel Düşünme Becerilerine ilişkin yapılan çalışmanın amacı Uşak Eğitim Fakültesi farklı bölümlerde eğitim gören birinci sınıf öğrencilerin vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünce arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Çalışma grubunu Uşak niversitesinde 93 birinci sınıf ğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmada tarama modeli ilişkisel çalışma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre ğretmen adaylarının vatandaşlık bilgi seviyeleri, davranışları ve önem durumu yüksek çıkarken, vatandaşlık yeterlilikleri durumu orta seviyede bulunmuştur.

Bayır, Gz, Bozkurt (2014) Sınıf ğretmeni Adaylarına Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Küresel Vatandaşlık başlıklı çalışmanın amacı sınıf ğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitimine dair düşüncelerine ulaşmaktır. Çalışma grubunu Anadolu niversitesi 4. sınıfta ğretim gören 78 ğretmen adayı

oluşturur. Araştırmada nitel analiz betimsel teknik kullanılmıştır. Yapılandırılmış formlar oluşturulup veri toplanmıştır. Çalışma verilerine göre ğretmen adaylarımın çoğunluğu küresel vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolünün önemli olduğunu belirtmişlerdir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizleri yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolü isimli bu çalışma, nicel bir araştırma olup tarama modeli yöntemi uygulanmıştır. Tarama modeli bir konuya ya da olaylar hakkında katılımcıların düşüncelerinin ya da ilgi, beceri, tutum vb. niteliklerinin ortaya çıkarıldığı yöntemidir. Tarama modeli, evrenin temsili olan bir gruptan bir problem etrafında oluşturulmuş sorular ve bunlara verilen cevaplar vasıtasıyla nicel verilerin elde edilmesidir (Check ve Schutt, 2012). Tarama modeli ile araştırılan konunun bulunduğu duruma dokunulmaksızın betimlenmesi hedeflenir (Karasar, 2005).

Çalışma grubunu oluşturan Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Sınıf ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin görüşlerini almak için beşli likert tipi ölçme aracı geliştirilmiş ve öğretmen adaylarına uygulanmıştır. Gerçekleştirilen anket çalışmasının ardından ulaşılan verilerin içerik analizi yapıldı. Bu konuda önemli olan, anlaşılması zor ve birbirinden ayrı kavramları ve konuları katılımcıların anlam çıkarmada zorlanmayacağı şekilde sınıflandırmak, düzenlemek ve organize etmektir. (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Kısaca, içerik analizi, karmaşık veya iç içe girmiş şekildeki çalışmaları anlaşılır hale getirmek ve düzenlemek (Falkingham ve Reeves, 1998) olarak da tanımlanabilir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesi oluştururken; örneklemini 2018-2019 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi, Temel Eğitim Sınıf Öğretmenliği Bölümünden 201 ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümünden 199 olmak üzere toplamda 400 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Sınıf Öğretmenliğinde öğrenim gören Sınıf Öğretmeni ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde eğitim-öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarından veri toplamak amacıyla beşli likert ölçme aracı geliştirilmiş ve ölçek 400 öğretmen adayına araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Sorular hazırlanırken açık uçlu sorular sorma, seçeneği olan sorular sorma, farklı tipten soruların hazırlanması, sadece belirli bir olay ve nesneye dayalı sorular hazırlama, anlaşılması kolay sorular yazma, çok boyutlu sorular sormaktan kaçınma, yönlendirmekten kaçınma ve soruları mantıklı bir biçimde organize etme gibi temel kurallara (Yıldırım ve Şimşek, 2008) dikkat edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma bulguları, kişilerden elde edilen veriler üzerinde SPSS v25.0 paket programı kullanılarak gerçekleştirilen analizlerin sonucunda elde edilmiştir. Anket verileri 400 kişinin verdiği cevaplar analiz edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Araştırmanın Bulguları

Elde edilen veriler yüzde ve frekanslara dayanarak çözümlenmiştir. Sonuçlar tablolar halinde elde edilmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırmada farklılık analizleri kullanılmış olup, değişkenler arasındaki neden-sonuç durumuna da bakılmıştır. Araştırma verilerinin yorumlaması, öncelikle SPSS programında ölçeklere ilişkin açıklayıcı faktör analizine bakılmış ve ardından ulaşılan analiz sonuçlarına dayalı olarak güvenilirlik, farklılık analizleri ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

4.1.1. Araştırmaya Katılan Kişilerin Özelliklerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Araştırmaya katılan 400 kişiye ilişkin bulgular Tablo 3'te görülmektedir. Araştırmaya katılanların %50,5'i kadın, %49,5'i erkek; %29'u 4. Sınıf; %50,2'si ise sınıf öğretmeni adaydır.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Kişilere Ait Özellikler (n=400)

Gruplar	Frekans	Yüzde
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	202	50,5
Erkek	198	49,5
<i>Sınıf</i>		
1. sınıf	82	20,5
2. Sınıf	105	26,3
3. Sınıf	97	24,3
4. Sınıf	116	29,0
<i>Bölüm</i>		
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	199	49,8
Sınıf Öğretmenliği	201	50,2

4.2. Ölçeğe İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin yapı geçerliliği faktör analizi ile test edilerek, tek ya da çok faktörlü olup olmadığına bakılmıştır. Faktör sayısına ulaşmada çizgi grafiği, faktör öz değerleri ve varyansa verilen katkı toplamına dikkat edilmiştir. Ölçeğin faktör desenini ortaya çıkarmak için faktörleştirme yöntemi olarak temel bileşenler analizi ve döndürme yöntemi olarak da dik döndürme yöntemlerinden maksimum değişkenlik (varimax) uygulanmıştır.

Faktör yapısını belirlemek amacıyla, 400 kişinin ölçeğe verdiği tepkilerden elde edilen puanlara, temel bileşenler faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser – Meyer – Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ve Bartlett küresellik testi gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin KMO değeri kabul edilebilir sınır olan 0,70'in üzerinde 0,87 olarak bulunmuş, Bartlett küresellik testi de 0,50'nin üzerinde olduğu ve 0,05 önem derecesinde anlamlı bulunduğundan veri seti faktör analizine uygundur. Bulunan KMO katsayısı verilerin analize uygun olduğunu göstermektedir. Varyansı açıklama oranının 0,50 ve üzerinde olması ölçütü esas alınmıştır. Örneklem yeterliliği ölçüsü 0,50 değerinin altında kalan, faktör altında tek kalan ve faktör ağırlığı 0,50'nin altında olan sorular analizden çıkarılarak yapılan faktör analizinde öz değerleri 1 ve üzerinde olan 3 faktöre ulaşılmıştır. Bu faktörler sırasıyla; “bilgi”, “beceri” ve “değer” olarak anlamlandırılmıştır. Toplam açıklanan varyans %52,6 olarak bulunmuştur. Tablo 4, ölçeğe ait faktör analizi sonuçlarını, faktör yüklerine göre büyükten küçüğe doğru sıralanmış bir halde belirtilmiştir.

Tablo 4. Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktörün Adı	İfade	Faktör Ağırlıkları	Faktörün Açıklayıcılığı (%)
Bilgi	Madde 4	0,815	27,910
	Madde 2	0,807	
	Madde 5	0,795	
	Madde 3	0,783	
	Madde 6	0,772	
	Madde 8	0,715	

	Madde 7	0,708	
Beceri	Madde 9	0,801	13,854
	Madde 11	0,760	
	Madde 14	0,670	
	Madde 12	0,641	
	Madde 13	0,627	
	Madde 10	0,540	
Değer	Madde 18	0,871	10,928
	Madde 16	0,836	
	Madde 17	0,824	
	Madde 19	0,801	
	Madde 20	0,793	
	Madde 22	0,774	
	Madde 23	0,761	
	Madde 21	0,754	
Toplam			52,692
Kaiser - Meyer – Olkin Örneklem Yeterliliği			0,874
Bartlett's Küresellik Testi	Ki Kare		542,523
	p değeri		0,000

4.3. Güvenilirlik Analizi

Araştırma değişkenlerine ait tanımlayıcı değerlere, değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerine yönelik analizlere ve hipotez testlerine geçmeden önce; açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda gruplandırılma şekilleri kesinleşen sorular elde edilen sonuçlara göre birleştirilerek güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Güvenilirlik analizlerinde, içsel tutarlılığı ölçmede Cronbach's Alpha katsayısına bakılmıştır. Cronbach's Alpha katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi görülmüştür (Kalaycı, 2009: 405).

- $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir,
- $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük,

- $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir ve
- $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Tablo 5, ölçek ve boyutlarına ilişkin güvenilirlik analizinin sonuçlarını göstermektedir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,82; bilgi boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,71; beceri boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,65; değer boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,74 olduğuna ulaşılmaktadır. Analiz sonucunda ulaşılan değerler, literatürde öngörülen 0,60 alt limit kriterini sağlamaktadır (Cronbach, 1990; Punch, 2005). Dolayısıyla, araştırmada kullanılan ölçek ve boyutlarına dair belirtilen açıklamalar içsel tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Soru Sayısı	Güvenilirlik Katsayısı
Bilgi	7	0,713
Beceri	6	0,659
Değer	8	0,744
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	21	0,828

4.4. Normal Dağılım Analizi

Ölçek ve boyutlarına dair ifadeler dağılımının normalliği SPSS programıyla Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılarak belirlenmiştir. Bu değerlerin ± 2.0 arasında olması, dağılımın normallikten aşırı bir sapma göstermediği yönünde değerlendirilmektedir. Skewness ve Kurtosis değerleri Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6. Skewness ve Kurtosis Değerleri (n=400)

Değişkenler	Skewness	Kurtosis
Bilgi	0,131	-0,009
Beceri	-0,140	0,134
Değer	-0,084	0,814
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	-0,487	0,317

Test sonucuna göre; değişkenlerin ± 2.0 arasında değer aldığı ve normal dağılım gösterdiği saptanmaktadır. Bu nedenle, çözümlenmelerde; parametrik teknikler kullanılmıştır.

4.5. Toplanan Verilerle İlgili Olarak Yapılan Fark Testleri

4.5.1. Cinsiyete Göre Oluşturulan Sınıflar Arasındaki Farklılıkların Araştırılması

Katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile cinsiyet arasındaki farklılık “Bağımsız Gruplar t Testi”ne göre analiz edilmiştir. Tablo 7 cinsiyete göre farklılık analizine ait sonuçları açıklamaktadır.

Tablo 7. Cinsiyete Göre Farklılık Analizi – Tüm Katılımcılar (n=400)

Değişkenler	Cinsiyet	N	\bar{X}	Std. Sp.	F	t	P
Bilgi	Kadın	201	3,0919	,45448	,012	-,691	,490
	Erkek	199	3,1234	,45488			
Beceri	Kadın	201	3,1196	,45361	,288	-,456	,649
	Erkek	199	3,1397	,42729			
Değer	Kadın	201	3,1689	,35268	1,821	1,101	,271
	Erkek	199	3,1282	,38726			
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	Kadın	201	3,1292	,22675	1,415	-,031	,975
	Erkek	199	3,1299	,21316			

Tablo 7'ye göre, katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri ile cinsiyetleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık oluşmamıştır ($p>0.05$).

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile cinsiyet arasındaki farklılık “*Bağımsız Gruplar t Testi*”ne göre analiz edilmiştir. Tablo 8 sosyal bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyete göre farklılık analizine dair sonuçları belirtmektedir.

Tablo 8. Cinsiyete Göre Farklılık Analizi – Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları (n=199)

Değişkenler	Cinsiyet	N	\bar{X}	Std. Sp.	F	t	P
Bilgi	Kadın	100	3,1039	,48071	,336	-,208	,836
	Erkek	99	3,1183	,49699			
Beceri	Kadın	100	3,0623	,44581	,001	-1,154	,250
	Erkek	99	3,1347	,43688			
Değer	Kadın	100	3,0619	,33138	7,738	,437	,663
	Erkek	99	3,0391	,39756			
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	Kadın	100	3,0760	,25206	,578	-,482	,630
	Erkek	99	3,0928	,23929			

Tablo 8'e göre, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin görüşleri ile cinsiyetleri arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0.05$).

Sınıf öğretmeni adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile cinsiyet arasındaki farklılık “*Bağımsız Gruplar t Testi*”ne göre analiz edilmiştir. Tablo 9 sınıf öğretmeni adaylarının cinsiyete göre farklılık analizine ait sonuçları açıklamaktadır.

Tablo 9. Cinsiyete Göre Farklılık Analizi – Sınıf Öğretmeni Adayları (n=201)

Değişkenler	Cinsiyet	N	\bar{X}	Std. Sp.	F	t	P
Bilgi	Kadın	103	3,0804	,42982	,280	-,854	,394
	Erkek	98	3,1312	,41214			
Beceri	Kadın	103	3,1748	,45636	,513	,630	,530
	Erkek	98	3,1361	,41268			
Değer	Kadın	103	3,2718	,34319	,043	1,036	,301
	Erkek	98	3,2207	,35709			
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	Kadın	103	3,1803	,18678	,855	,530	,597
	Erkek	98	3,1667	,17781			

Tablo 9'a göre, sınıf öğretmeni adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolüne dair düşünceleri ile cinsiyetleri arasında istatistiki yönden anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0.05$).

4.5.2. Sınıfa Göre Oluşturulan Sınıflar Arasındaki Farklılıkların Araştırılması

Katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile sınıfları arasındaki farklılık “Tek Yönlü ANOVA Analizi”ne göre analiz edilmiştir. Grup varyanslarının homojenlik analizi için Levene Testi kullanılmıştır. Tablo 10 Levene Testine ait sonuçları belirtmektedir.

Tablo 10. Sınıf - Levene Testi / Tüm Katılımcılar

Değişkenler	Levene Değeri	p Değeri
Bilgi	1,025	,381
Beceri	2,007	,112
Değer	,038	,990
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1,150	,329

Tablo 10 incelendiğinde bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü değişkenlerinin grup varyansının eşit olduğu görülmüştür ($p>0.05$). Grupların birbirinden istatistiki olarak farklı olduğunu belirlemek amacıyla ikili karşılaştırma testlerinden “Scheffe Testi” yapılmıştır. Tek Yönlü ANOVA Analizi sonuçları Tablo 11’de açıklanmıştır.

Tablo 11. Sınıfa Göre Farklılık Analizi – Tüm Katılımcılar (n=400)

Değişkenler	Sınıf	N	\bar{x}	SH _x	Var. K.	K. T.	K. O.	F	P
Bilgi	1	82	3,14	,41	G. Arası	,495	,165	,798	,496
	2	105	3,11	,48	Grup İçi	81,88 3	,207		
	3	97	3,12	,47	Toplam	82,37 8			
	4	116	3,05	,43					
	Toplam	400	3,10	,45					
Beceri	1	82	3,20	,41	G. Arası	,883	,294	1,52 3	,208
	2	105	3,14	,41	Grup İçi	76,48 4	,193		
	3	97	3,06	,40	Toplam	77,36 7			
	4	116	3,12	,50					
	Toplam	400	3,12	,44					
Değer	1	82	3,15	,36	G. Arası	,364	,121	,885	,449
	2	105	3,12	,38	Grup İçi	54,34 8	,137		
	3	97	3,19	,37	Toplam	54,71 2			
	4	116	3,12	,36					
	Toplam	400	3,14	,37					
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1	82	3,16	,21	G. Arası	,208	,069	1,44 0	,231
	2	105	3,12	,25	Grup İçi	19,07 7	,048		
	3	97	3,13	,20	Toplam	19,28 5			
	4	116	3,10	,20					
	Toplam	400	3,12	,21					

Ulaşılan analiz sonuçlarına göre katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin ifadeleri sınıflarına göre farklılık oluşturmamıştır ($p>0,05$).

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile sınıfları arasındaki farklılık “*Tek Yönlü ANOVA Analizi*”nin sonucunda ulaşılmıştır. Grup varyanslarının homojenlik analizi için Levene Testi kullanılmıştır. Tablo 12 Levene Testine ait sonuçları göstermektedir.

Tablo 12. Sınıf - Levene Testi / Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları

Değişkenler	Levene Değeri	p Değeri
Bilgi	,715	,544
Beceri	1,825	,144
Değer	1,079	,359
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1,213	,306

Tablo 12 incelendiğinde bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü değişkenlerinin grup varyansının eşit olduğu belirlenmiştir ($p>0,05$). Grupların birbirinden istatistiki olarak farklı olduğunu belirlemek için ikili karşılaştırma testlerinden “Scheffe Testi” yapılmıştır. Tek Yönlü ANOVA Analizi sonuçları Tablo 13’te verilmektedir.

Tablo 13. Sınıfa Göre Farklılık Analizi – Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları (n=199)

Değişkenler	Sınıf	N	\bar{x}	SH _x	Var. K.	K. T.	K. O.	F	P
Bilgi	1	40	3,13	,40	G. Arası	,042	,014	,059	,981
	2	60	3,10	,52	Grup İçi	46,819	,241		
	3	44	3,11	,51	Toplam	46,862			
	4	55	3,10	,48					
Toplam		199	3,11	,48					

Beceri	1	40	3,13	,36	G. Arası	,328	,109	,556	,644
	2	60	3,12	,41	Grup İçi	38,11 3	,196		
	3	44	3,02	,44	Toplam	38,44 1			
	4	55	3,09	,52					
Toplam		199	3,09	,44					
Değer	1	40	3,06	,35	G. Arası	,068	,023	,169	,918
	2	60	3,03	,41	Grup İçi	26,20 8	,135		
	3	44	3,07	,35	Toplam	26,27 6			
	4	55	3,03	,32					
Toplam		199	3,05	,36					
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1	40	3,10	,21	G. Arası	,034	,011	,185	,907
	2	60	3,08	,29	Grup İçi	11,81 8	,061		
	3	44	3,07	,21	Toplam	11,85 2			
	4	55	3,07	,23					
Toplam		199	3,08	,24					

Ulaşılan analiz sonuçlarına göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri sınıflarına göre farklılık oluşturmamıştır ($p>0,05$).

Sınıf öğretmeni adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile sınıfları arasındaki farklılık “*Tek Yönlü ANOVA Analizi*”ne göre analiz edilmiştir. Grup varyanslarının homojenlik analizi için Levene Testi kullanılmıştır. Tablo 14 Levene Testine ait sonuçları göstermektedir.

Tablo 14. Sınıf - Levene Testi / Sınıf Öğretmeni Adayları

Değişkenler	Levene Değeri	p Değeri
Bilgi	,560	,642
Beceri	1,032	,380
Değer	1,097	,352
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	,545	,652

Tablo 14 incelendiğinde bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü değişkenlerinin grup varyansının eşit olduğu elde edilmektedir ($p>0.05$). Grupların birbirinden istatistiki bakımdan farklı olduğunu belirlemek amacıyla ikili karşılaştırma testlerinden “Scheffe Testi” yapılmıştır. Tek Yönlü ANOVA Analizi sonuçları Tablo 15’te verilmektedir.

Tablo 15. Sınıfa Göre Farklılık Analizi – Sınıf Öğretmeni Adayları (n=201)

Değişkenler	Sınıf	N	\bar{x}	SH _x	Var. K.	K. T.	K. O.	F	P
Bilgi	1	42	3,15	,42	G. Arası	,654	,218	1,23 5	,298
	2	45	3,12	,42	Grup İçi	34,79 5	,177		
	3	53	3,14	,44	Toplam	35,44 9			
	4	61	3,02	,38					
Toplam		201	3,10	,42					
Beceri	1	42	3,26	,44	G. Arası	,760	,253	1,34 6	,261
	2	45	3,15	,40	Grup İçi	37,07 8	,188		
	3	53	3,09	,38	Toplam	37,83 8			
	4	61	3,13	,48					
Toplam		201	3,15	,43					
Değer	1	42	3,24	,35	G. Arası	,232	,077	,627	,598
	2	45	3,24	,29	Grup İçi	24,28 2	,123		
	3	53	3,29	,35	Toplam	24,51 4			

	4	61	3,20	,37					
	Toplam	201	3,24	,35					
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1	42	3,22	,19	G. Arası	,261	,087	2,68 4	,048
	2	45	3,17	,16	Grup İçi	6,374	,032		
	3	53	3,18	,18	Toplam	6,635			
	4	61	3,12	,17					
	Toplam	201	3,17	,18					

Araştırmada ulaşılan analiz sonuçlarına göre sınıf öğretmeni adaylarının bilgi, beceri ve değere ilişkin görüşleri sınıflarına göre farklılık oluşturmamıştır ($p>0,05$). Ancak sınıf öğretmeni adaylarının sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri sınıflarına göre farklılık göstermektedir ($p<0,05$).

Tek yönlü ANOVA analizi sonucunda sınıf dağılımının en azından bir grup için diğerlerinden farklı olduğuna ulaşılmıştır. Tablo 16, Scheffe Testi sonuçlarını vermektedir.

Tablo 16. Sınıfa Ait Scheffe Testi Sonuçları

Değişken	Sınıf (I)	Sınıf (J)	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık Düzeyi
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	1	4	,09810*	,03607	,036

Analiz sonuçlarına göre, 1. sınıf öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri 4. sınıf öğretmen adaylarından daha olumludur ($p<0,05$).

4.5.3. Bölüme Göre Oluşturulan Sınıflar Arasındaki Farklılıkların Araştırılması

Katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile bölüm arasındaki farklılık “Bağımsız Gruplar t Testi”ne göre analiz edilmiştir. Tablo 17 bölüme göre farklılık analizine ait sonuçları göstermektedir.

Tablo 17. Bölüme Göre Farklılık Analizi (n=400)

Değişkenler	Bölüm	N	\bar{X}	Std. Sp.	F	t	P
Bilgi	Sosyal	199	3,1111	,48773	2,827	,130	,897
	Sınıf	201	3,1052	,42101			
Beceri	Sosyal	199	3,0985	,44174	,002	-1,308	,192
	Sınıf	201	3,1559	,43496			
Değer	Sosyal	199	3,0505	,36521	,796	-5,484	,000
	Sınıf	201	3,2469	,35010			
Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	Sosyal	199	3,0844	,24528	4,844	-4,121	,000
	Sınıf	201	3,1737	,18214			

Tablo 17'ye göre, katılımcıların bilgi ve beceri hakkındaki görüşleri ile bölümleri arasında istatistiki yönden anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır ($p>0.05$). Fakat değer ve sosyal bilgiler dersinin rolüne dair görüşleri bölümlerine göre istatistiki bakımdan anlamlı bir farklılık oluşmuştur ($p<0.05$).

Bulgular incelendiğinde, sınıf öğretmeni adaylarının değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü hakkında görüşleri sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre daha olumlu olduğuna ulaşılmıştır.

4.6. Korelasyon Analizi

Tablo 18 değişkenler arasındaki ilişkileri ifade eden korelasyon katsayılarını ortaya koymaktadır. Tablodaki Pearson korelasyon katsayıları araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilere işaret etmektedir. Katılımcıların verileri incelenerek, sonuçları ortaya konulan Tablo 18'deki korelasyon analizi, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönüne ve kuvvetine ilişkin fikir vermektedir.

Tablo 18. Korelasyon Analizi – Tüm Katılımcılar (n=400)

Değişkenler	1.	2.	3.	4.
1. Bilgi	1			
2. Beceri	-,155**	1		
3. Değer	-,047	-,069	1	
4. Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	,570**	,421**	,570**	1

** Pearson Korelasyonu $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Analiz sonuçları incelendiğinde katılımcıların bilgi ($r = ,570$), beceri ($r = ,421$), değer ($r = ,570$) ile sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri arasında 0,01 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yani bilgi, beceri ve değer hakkındaki görüşler olumlu oldukça sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüş de olumlu olmaktadır.

Tablo 19 sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değişkenler arasındaki ilişkileri ifade eden korelasyon katsayılarını ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 19. Korelasyon Analizi – Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları (n=199)

Değişkenler	1.	2.	3.	4.
1. Bilgi	1			
2. Beceri	-,154*	1		
3. Değer	,068	,049	1	
4. Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	,622**	,440**	,637**	1

* Pearson Korelasyonu $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

** Pearson Korelasyonu $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Analiz sonuçları incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi ($r = ,622$), beceri ($r = ,440$), değer ($r = ,637$) ile sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri arasında 0,01 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yani sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri ve değer hakkındaki görüşleri olumlu oldukça sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri de olumlu olmaktadır.

Tablo 20 sınıf öğretmeni adaylarının değişkenler arasındaki ilişkileri ifade eden ilgileşim katsayılarını sergilemektedir.

Tablo 20. Korelasyon Analizi – Sınıf Öğretmeni Adayları (n=201)

Değişkenler	1.	2.	3.	4.
1. Bilgi	1			
2. Beceri	-,152*	1		
3. Değer	-,185**	-,227**	1	
4. Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü	,532**	,399**	,435**	1

* Pearson Korelasyonu $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

** Pearson Korelasyonu $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Analiz sonuçları incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının bilgi ($r = ,532$), beceri ($r = ,399$), değer ($r = ,435$) ile sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri arasında 0,01 anlamlılık düzeyinde olumlu yönlü bir ilişki mevcuttur. Yani sınıf öğretmeni adaylarının bilgi, beceri ve değer hakkındaki görüşleri olumlu oldukça sosyal bilgiler dersinin rolü hakkındaki görüşleri de olumlu olmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolü isimli bu çalışmada birbirinden farklı dikkat çekici sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar, örnekleme meydana getiren öğretmen adaylarının etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolü bazı değişkenler açısından neden sonuç ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sosyal bilgiler dersi 4.5.6. ve 7. sınıflarda okutulduğundan dolayı çalışmada sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adayları örneklem olarak kullanılmıştır. Çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile cinsiyet bakımından farklılık “*Bağımsız Gruplar t Testi*” ile ulaşılmıştır. Bağımsız t testiyle elde edilen bu sonuçlar, katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile cinsiyet arasındaki farklılık analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, öğretmen adaylarının cinsiyet değişkenine göre sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirme üzerinde etkisine ilişkin anlamlı bir farklılığa ulaşılmamıştır. Çalışmada elde edilen bu sonuç, Öztürk, İbrahimoglu ve Yıldırım (2019)’ın yapmış oldukları çalışmada ifade ettikleri “ *sosyal bilgiler dersi etkili vatandaş yetiştirmeyi amaçladığından dolayı bu derse yönelik eğitim veren herkes bu çalışma alanının etkisi bilincine sahip olmalıdır*” şeklindeki tanım cümlesiyle paralellik göstermektedir. Çalışmada elde edilen bu sonuç hem sınıf öğretmenliği hem de sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaş yetiştirmedeki etkisinin incelendiği bilgi, beceri, değer değişkenleri açısından bir farklılık ortaya çıkarmadığı tablo 8 ve 9’da gözlemlenmektedir.

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç, katılımcıların bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile sınıfları arasındaki farklılık “*Tek Yönlü ANOVA Analizi*” ile ulaşılmıştır. Ayrıca grup varyanslarının homojenlik analizi için Levene Testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçları, bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü değişkenlerinin grup varyansının eşit olduğu tespit edilmiştir ($p>0.05$). Bu eşitliğin ortaya çıkması, etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler eğitimi çalışma alanının, dersi okutan sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adayları için aynı düzeyde öneme sahip olduğunu görmek açısından önemli bir sonuç olduğu söylenebilir.

Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin öğretmen adayları görüşleri doğrultusunda etkisini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi, beceri, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü ile sınıfları arasındaki farklılık “*Tek Yönlü ANOVA Analizi*”ne göre analiz edilmiştir. Yapılan

analiz sonucunda anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmadığı görülmüştür. Çalışmada böyle bir sonucun ortaya çıkması, sosyal bilgiler dersine ilişkin öğretmen adaylarının aynı algıya sahip olduğu görüşünü desteklemektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular incelendiğinde, değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü değişkenleri açısından bölümlerine göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). Bu farklılık, sınıf öğretmeni adaylarının değer ve sosyal bilgiler dersinin rolü hakkında görüşleri sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre daha olumlu olduğu tespit edilmektedir. Bu tespitin ortaya çıkması, sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinin etkili vatandaş yetiştirmede etkisine ilişkin olumlu algı düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Çalışmada elde edilen bu sonuçlardan hareketle:

- ✓ Etkili vatandaş yetiştirmede sosyal bilgiler dersinin rolüne ilişkin etkinlikler düzenlenmeli,
- ✓ Sosyal bilgiler dersine yönelik olarak hazırlanan ve kullanılan ders kitaplarında etkili vatandaş yetiştirmeye yönelik etkinlik sayısı arttırılmalıdır,
- ✓ Toplumsal sorunların çözümünde etkili bireyler yetiştirmek için sosyal bilgiler dersinden daha fazla yararlanılmalı,
- ✓ Vatandaş yetiştirmede hak arama, kullanabilme, sorumluluklarını öğrenebilme, sorumluluk alabilme, adalet, hürriyet eşitlik gibi kavramların erken yaşlarda benimsetilmelidir,
- ✓ Günümüzde daha da artan sorunlara bireylerin eleştirel düşünce getirip, problem çözümünde etkin bir şekilde rol olabilmesi için vatandaş yetiştirmeye yoğun çaba harcanmalıdır,
- ✓ Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin etkili vatandaş temasına yönelik gerçekleştirilen kongre, sempozyum ve workshoplara katılımı sağlanmalıdır, şeklinde öneriler sunulabilir.

Kaynakça

- Acun, İ., Demir, M., Göz, N.L. (2010). Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Yeterlilikleri İle Eleştirel Düşünme Becerileri Arasındaki İlişki. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2010:1 (1), s.107-123.
- Ağaoğulları, M. A., Köker, L. (2000). *Kent devletinden imparatorluğa*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Akdağ, H. ve Taşkaya S. M. (2011). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretimindeki önemi*. içinde, R. Turan, ve Kadir Ulusoy (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (2011). Türk eğitim tarihi. Ankara: Pegem Akademi.
- Alkın, S. (2007). *İngiltere ve Türkiye’de ilköğretim programlarındaki vatandaşlık eğitiminin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Alptekin, M. F. (2005). *Yurttaşlığın Tarihi Gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı (Genel Kamu Hukuku).
- Althof, W. Berkowitz, M. (2006). Moral Education And Character Education: Their Relationship And Roles İn Citizenship Education. *Journal of Moral Education*, 35 (4), s. 495-518.
- Anderson, P.(1978). *Passages from antiquity to feudalism*, Verso, London.
- Aybay, R.(2008). *Vatandaşlık hukuku*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, M., Çelik, T.(2017).Ortaokul Öğrencilerinin Etkin Yurttaşlık ve Hukuk Kuralları Kavramlarına Yönelik Metaforik Algılarının İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı:42, s.29-43.
- Aykaç, N. ve Başar, E.(2005). *İlköğretim sosyal bilgiler eğitim programının değerlendirilmesi*. *Eğitimde yansımalar*, VIII. Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu bildirileri kitabı içinde s. 341-361. Ankara: Sim Matbaacılık.
- Bakır, M.(2008). *Aristoteles’in Politik Felsefesinde Yurttaşlık Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

- Bakioğlu, A.,Kurt, T.(2009). Öğretmenlerin Demokrasi Vatandaşlık ve Vatanseverlik Algılarının Nitel Olarak İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, sayı:29, s.19-39.
- Balbağ, N. L.,Bayır, Ö.,G.(2016).Eğitim bilimlerinde yenilikler ve nitelik arayışı. Özcan Demirel ve Serkan Dinçer (Ed.), *Etkin vatandaşlık ve çatışma çözme becerisi*, (2. baskı) içinde s.1-20, Ankara: Pegem Akademi.
- Başçı, Z. (2012). Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bayır, Ö.G.,Göz, N.L.,Bozkurt, M. (2014). Sınıf Öğretmeni Adaylarına Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Küresel Vatandaşlık. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*,4(2), s.145-162.
- Bellamy, R.(2014).Citizenship Historical Development Of, *Department Of Political Science School Of Public Policy University College London*,29/30.
- Bozatay, A. B.(2010). 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na Göre Türk Vatandaşlığının Kazanılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, sayı: 8:2, s.169-182.
- Check, J. ve Schutt, R. K. (2012). *Research methods in education*. Boston: Sage Publications.
- Crick, B. (2000) *Essays on citizenship*. London: Continuum.
- Cronbach, LJ. (1990). *Essentials of Psychological Testing*. Fifth Ed., New York: HarperCollins.
- Çubukçu, A.,Bayzan Ş.(2013).Türkiye’de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı ile Artırma Yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, Issue 5 Year s.148.
- Doğanay, A. (2004). Sosyal Bilgiler Eğitiminin Genel Amaçları Ne Olmalıdır?. *I. Sosyal Bilgiler Eğitimi Kongresi Bildirileri*. (s.204-2015).Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Doğanay, A. (2005). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Öztürk, C. ve Dilek, D. (Ed.). içinde s.17-52, Ankara: Pegem Akademi.

- Elkatmış, M.(2013).1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları Programı İle 2010 Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Programlarının Karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı:3, s.59-74.
- Engle, S. H.,Ochoa, A. S. (1988). *Education for democratic citizenship: Decision making*
- Er, H.,Ünal, F.,Özmen,C.(2013).8.Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinin 4. Sınıfa Alınmasına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Social Science*, sayı:8, s.179-196.
- Erden, M. (Tarihsiz). Sosyal bilgiler öğretimi. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Ereş, F. (2015). Vatandaşlık Eğitimi ve Karakter Eğitimi Politikalarının Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Çalışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı:36, s.120-136.
- Ersoy, A. F. (2007). Sosyal Bilgiler Dersinde öğretmenlerin Etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. Yayımlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ersoy, A. F. (2016). Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenleri ve Öğrencilerinin Algısı. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. sayı:3, s.68-83.
- Faiz M. ve Dönmez C. (2017).Bazı Vatandaşlık Eğitimi Kavramları Üzerine Bazı Vatandaşların (Kuzey Amerika, Güney Kore, Çin, Hint, Türk ve Latin Amerika) Görüşleri, *Universal Journal of Educational Research*, sayı:5(4), s.631-640.
- Falkingham, L. T. and Reeves, R. (1998). Context analysis a technique for analysing
- Geboers, E.,Geijsel, F.,Admiraal, W., Geert, D. (2013). Vatandaşlık Eğitiminin Etkilerinin Gözden Geçirilmesi. *Educational Research Review*, sayı:9. S.158-173.
- Gerim, G.(2017). Çağdaş Yurttaşlığı Kavramak: Temel Yaklaşımlar Yeni Boyutlar ve Yeni Yurttaşlık Çerçevesi. *İstanbul Journal Of Sociological Studies*, sayı:56, s.155-182.
- Gömlüksiz, M.N. ve Kan, A.Ü. (2013).Sosyal Bilgiler Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. sayı:2, s.139-148.

- Gözübüyük, Ş. A., Tan, T.(2013). *İdare hukuku (9. Baskı)*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güngör, M.(2017).Bir Kimlik İnşası Olarak Ulus-Devlet Yurttaşlığı ve Yurttaşlık Kavramının Dönüşümü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı:13(2), s.438-464.
- Hablemitoğlu, Ş., Özmete, E.(2012). Etkili Vatandaşlık Eğitimi İçin Bir Öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*. sayı:3, s.39-54.
- Heater, D.(2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- İbrahimoğlu, Z., Şan, S. (2018). Azerbaycan Öğretim Programlarının Vatandaşlık Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, sayı:37,s.70-78.
in the social studies. New York: Teachers College.
- Kadıoğlu, A.(2012). *Vatandaşlığın dönüşümü üyelikten haklara*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kalaycı, Ş.(2009).*SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayınları..
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Katılmış, A. ve Ekşi, H. (2011). Değerler Eğitimi Yaklaşımları, *DİB Dergisi*, sayı:245, s.11-15.
- Kaya, A. (2012). SSCB Sonrası coğrafyada ulus inşası süreci: Kazakistan örneği. *Alternatif Politika*.sayı: 4/3, s.354-378.
- Keleşoğlu, S. (2008). *Demokrat yurttaşlık niteliklerinin kazandırılması açısından 7-8 sınıf vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersi programı (2000) ile 6-7. Sınıf sosyal bilgiler dersi programının (2005) karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kepenekçi, Y. K.(2014).*Eğitimciler için insan hakları ve vatandaşlık*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kerr, D. (1999). *Citizenship education. Ainternational comparison*. London: QCA/NFER.

- Koçoğlu, E. (2017). *Alternatif yaklaşımlarla sosyal bilgiler eğitimi*, Ramazan Sever, Mesut Aydın, Erol Koçoğlu (Ed.), (3. baskı) içinde s. 1-12, Ankara: Pegem Akademi.
- Kurubaş, E. (2006). SSCB Sonrası Türk Cumhuriyetlerinde yeni uluslaşma süreçleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, sayı: 2/5, s.112-133.
- Locke, J. (1975). *Two treaties of government*. London, Everyman's Library.
- Machiavelli, N.(2013). *Prens: Hükümdarlıklar hakkında* (Çev.B. Poyraz),İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Marshall, T. H. (2016). Class, Citizenship and Social Development. In Blaug, R. And Schwarzmantel, R. (Eds.), *Democracy: A Reader* (2nd ed.). Newyork: Columbia University Press.
- Meb (2008). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi programı. Ankara:2008.
- MEB. (2004). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4-7. sınıf öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara.
- MEB. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4-7. sınıf öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara.
- Merey, Z, Karatekin, Z.,Kuş, Z. (2012). İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Kuramsal Bir Çalışma,*GEFAD*, sayı:32(3), s.795-821.
- Mutluer, C. (2013). Sosyal Bilgiler Programlarında Yer Alan Beceriler Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmen Görüşleri (İzmir Menemen Örneği), *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic* sayı: 8(7), s.355-362.
- Nasibov, E. (2009). *Siyaset*. Bakü: EİM.
- NCSS. (1993 January; February). The Social Studies Professional, Washington DC: National Council for the Social Studies.
- Nomer, E.(2010). *Türk vatandaşlık hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Nwaubani,.O.O. ve Okafor, O. ,S. (2015) Nijerya'da Etkili Vatandaşlık Katılımı için Temel Eğitim Sosyal Bilgiler Ders Programında Barış Eğitimi İçeriğinin Ahlaki Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *Journal of Education and Practice*, sayı:6(13), S.79-87.

- Osler A. ve Starkey, H. (2001). Citizenship education and national identities in France and England: Inclusive or exclusive? *Oxford Review of Education*, 27(2), 287-305.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. Öztürk, Cemil (Ed.). içinde s.21-50. Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C., İbrahimoglu, Z. ve Yıldırım, G.(2019). 21. Yüzyılda Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Polat, E.G.(2011). Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı. *Ankara Bürosu Dergisi*, sayı:2011/3, s.128-157.
- Punch, K. (2005). Introduction to Social Research - Quantitative and Qualitative Approach. Second Ed., Sage Publications Inc., California.
- research in a field, applied to literature on the management of R and D at the
- Rousseau, J. J. (2011). *Toplumsal sözleşme ya da politik hakkın ilkeleri* (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Safran M. (2011). Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi. Bayram Tay, Adem Öcal (Ed.), (2. Baskı) içinde s. 2-18, Ankara: Pegem Akademi.
- Sağlam H.,İ. (2017). *Öğretmen adayları ve öğretmenler için insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Turan, R. (Ed.) içinde s.219-228. Ankara: Pegem Akademi.
- Sağlam, H. İ. (2012). İlköğretim Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Arasından İncelenmesi). *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırma Dergisi*, sayı: 2012:3(2), s.71-85.
- Savage, T.V., Armstrong, D.G. (1996). Effective teaching in elementary social studies. New Jersey: Simon& Schuster Company Englewood Cliffs.
- Scott, D. ve Lawson, H. (2002). *Citizenship education and the curriculum*. London: Ablex Publishing.
- section level. *Scientometrics*, sayı:42 (2),s. 97- 120.
- Smith, R. M. (2002). Modern citizenship. Isın, E. F. ve Turner, B. S. (Ed.), *Handbook of citizenshipstudies* (p. 105-115). London: Sage.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Sözer, E. (1998). Sosyal bilimler kapsamında sosyal bilgilerin yeri ve önemi. G. Can. (Ed.). Sosyal Bilgiler Öğretimi içinde s.1-13. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şahan, G. ve Tural A. (2018). İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Kursunun Öğretmen Vizyonu ile Değerlendirilmesi. *World Journal of Education*, sayı:8/2, s.46-53.
- Tay, B. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminin dünü, bugünü ve yarını. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Maya Akademi.
- TDK.(2018). *Beceri kavramı*, <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi:24.03.2019).
- Urhan, V. (2016). Constitutional Government In Aristotle's Political Philosophy. *Kayı Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, sayı:27, s.211-231.
- Üstel, F. (2008). "Makbul vatandaş"ın peşinde 2. meşrutiyetten bugüne vatandaşlık eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- White P. (2012). Gratitude, R"essentiment," and Citizenship Education, *Studies in Philosophy and Education*, p.29-46, New York.
- Yapıcı, A. ve Zengin, Z. S. (2003), İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği, *Değerler Eğitimi Dergisi*, sayı:1(4), s.173-206.
- Yavuz, N.,Duman, T.,Karakaya, N.(2016). *İnsan hakları ve demokrasi vatandaşlık bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (5. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2013). İlköğretim öğrencilerinin vatandaşlık eğitimi ile ilgili temel kavramlara ilişkin algılarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 28(1), s. 453-463.
- Yiğit, E.Ö. (2017).Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Gözünden Vatandaşlık ve Türk Vatandaşlığı. *İlköğretim Online*, sayı:16(2), s.406-427.

EKLER

Ek 1. ÖLÇEK FORMU

Değerli öğretmen adayları, “Etkili Vatandaş Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü” isimli tez çalışmamda kullanacağım ölçek aşağıda yer almaktadır. Ölçeğe vereceğiniz yanıtlar sadece bilimsel amaçlı kullanılacak olup kimseyle paylaşılmayacaktır. Aşağıda yer alan sorular karşısına düşüncelerinizi “Hiç katılmıyorum” ile “Tamamen katılıyorum” arasında size uygun seçeneği (X) şeklinde işaretleyerek ifade etmeniz istenmektedir.

Veysel YİĞEN
Yüksek Lisans Öğrencisi

A-Kişisel Bilgiler

Lütfen aşağıdaki sorular ile ilgili görüşlerinizi soruların yanında bulunan ilgili alana işaret koyarak boşluklardan birini doldurunuz.

1-Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

2-Sınıfınız: 1. Sınıf () 2. Sınıf () 3. Sınıf () 4. Sınıf ()

3-Bölümünüz: 1-Sosyal Bilgiler Öğretmenliği () 2-Sınıf Öğretmenliği ()

Maddeler		Hiç	Kısmen	Orta Düzeyde	Çok	Tamamen
		Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum
1.Boyut (Bilgi)	1-Sosyal Bilgiler dersi bireye iyi bir vatandaş olmanın niteliklerini kazandırır.					
	2-Sosyal bilgiler dersi bireye ekonomik faaliyetlere katılım için gerekli bilgileri kazandırır.					
	3-Sosyal Bilgiler dersi birlikte yaşamının gerekliliğine dayanan sözlü ve yazılı kurallar bilgisi kazandırır.					
	4-Sosyal bilgiler dersi “insan ve insanlık” kavramları çerçevesinde insan hak ve özgürlüklerinin neler olduğu bilgisini kazandırır.					
	5-Sosyal Bilgiler dersi sosyal bilimleri tanımamızı ve toplumsal yaşama etkilerini bilmemizi sağlar.					
	6-Sosyal Bilgiler Türk ve İslam dünyasının bilim dünyasına yaptığı katkıları görmemizi sağlar.					
	7-Sosyal Bilgiler dersi coğrafyanın ülkeler üzerindeki etkisini fark edebilmek için “jeopolitik” bilgisini kazandırır.					

2.Boyut (Beceri)	8-Sosyal bilgiler dersi bireylere etkili iletişim becerisi kazandırır.					
	9-Sosyal Bilgiler dersi bireylere empatik ve eleştirel düşünme becerisi kazandırır.					
	10-Sosyal Bilgiler dersi birlikte yaşama becerisi kazandırır.					
	11-Sosyal Bilgiler dersi bireye problem çözme becerisi kazandırır.					
	12-Sosyal bilgiler dersi bireye inovatif düşünme becerisi kazandırır.					
	13-Sosyal Bilgiler dersi bireye dijital yetkinlik becerisi kazandırır.					
3.Boyut (Değer)	14-Sosyal Bilgiler dersi vatansever bir birey olmamıza katkı sağlar.					
	15-Sosyal Bilgiler dersi bireylerde dürüstlük değerinin oluşmasında ve yerleşmesine katkı sağlar.					
	16-Sosyal Bilgiler dersi bilimsellik değerini kazandırır.					
	17-Sosyal Bilgiler dersi yardımseverlik değerini kazandırır.					
	18-Sosyal Bilgiler dersi bireye sorumluluk duygusu kazandırır.					
	19-Sosyal Bilgiler dersi tasarruflu olma bilinci kazandırır.					
	20-Sosyal Bilgiler dersi bireylere adaletli davranma davranışı kazandırır.					
	21-Sosyal Bilgiler dersi bireye tarihe sanat ve estetik perspektifinden bakabilmeyi kazandırır.					

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Kozan'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kozan'da tamamladıktan sonra 2001 yılında başladığı Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünden 2005 yılında mezun oldu ve aynı yıl Van ili Çaldıran ilçesi Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda göreve başladı. 2009 yılından bu yana Malatya'da görevini sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.